

PM

Permacultuur Magazine

Ontwerpen voor een veerkrachtige toekomst

No **32**

herfst
2023

VERLEDEN EN TOEKOMST

Interview met
David Holmgren

*Het levende laten
opvlammen*

Natuurlijk
bloemschikken

Een boodschap
van hoop

COLOFON

REDACTIERAAD

Frank Anrijs, Piet Anrijs, Wolmet Barendregt,
Lucrèce Roegiers

EINDREDACTIE NEDERLAND

Anita Bartstra, Caroline Siepmann

EINDREDACTIE VLAANDEREN

Johan De Schryver, Lucrèce Roegiers

BEELDREDACTIE

Piet Anrijs

CARTOON Hendrik-Jan Peeters

STRIP Bart van der Kraan

VORMGEVING Geert Vandeplancke

SECRETARIAAT Piet Anrijs

COMMUNICATIE Laurens Van Dessel

WEBMASTER Marc Siepmann

DRUK

Antilope De Bie, Duffel.
Gedrukt op kringlooppapier Nautilus Classic
White met plantaardige inkten

WEBSITE permacultuur-magazine.eu

FACEBOOK facebook.com/permacultuurmagazine

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Piet Anrijs, Vissenakenstraat 381,
BE-3300 Tienen

DISCLAIMER

De verantwoordelijkheid voor de inhoud van de artikels in Permacultuur Magazine berust bij de auteurs. De redactie kan dan ook niet aansprakelijk gesteld worden bij directe of indirecte schade die het gevolg zou kunnen zijn van bepaalde uitspraken.

OMSLAG Yggdrasil

Losse nummers

- Bestaande nummers kunnen nog besteld worden.
- Bestellen kan via de webshop: winkel.permacultuur-magazine.eu.
- Bestellen kan voor papieren nummers ook op het rekeningnummer BE98 5230 8102 5993.

VAN DE REDACTIE

Het is een nummer in het teken van afscheid. Afscheid kan je echter op vele manieren nemen, en zoals je doorheen dit nummer zal merken doen we dit met hoop voor de toekomst, en met een terugblik op het verleden.

Voor dit laatste nummer hebben we vastgehouden aan de indeling die je ongetwijfeld vertrouwd is. Er is de bespreking van de giftige doornappel, de mooie morgenster en de alom tegenwoordige ekster. De boekbespreking staat in het teken van een hoopvolle toekomst. In *Het levende laten opvlammen* geeft Baptiste Morizot voorbeelden en argumenten om de toekomst positief aan te pakken. Ik ben overtuigd dat je na het lezen van de recensie in de bibliotheek op zoek gaat naar dit boek!

Ben je al wat vertrouwd met permacultuur, dan is de naam David Holmgren geen onbekende. De mede-grondlegger van permacultuur was bereid om een interview te geven voor het magazine. Helemaal in lijn met het thema van het magazine passeren het verleden en de toekomst van permacultuur de revue. Zeker de moeite waard, je visie over permacultuur zal er gegarandeerd door veranderen. Niet vergeten dat we ondertussen ook de bloem van Holgrem uitgebreid bespreken: in deze editie is het bloembladje over onderwijs aan de beurt.

Voor het laatste permacultuurproject trekken we naar Eindhoven, naar een privépermacultuurtuin met zwemvijver. *Tanya's tuinleven* lijkt ook op de naam van een project, maar is de titel van een nieuw boek over permacultuur. Het is geen ontwerpboek, geen handleiding voor voedselbossen, maar een boek gericht op tieners waarin de principes uitgelegd worden doorheen het verhaal.

Een greep in het verleden van het magazine resulteerde in een heruitgave van een artikel over de waterkringloop. Het is gebaseerd op de theorie van Viktor Schauberger, door observatie en experimenten een voorloper op vlak van natuurwetenschappen. Hij toont aan dat er vele zaken verbonden zijn en een invloed uitoefenen op de watercyclus. Grijp je in op een aspect van deze cyclus, dan heeft dat een invloed op vele andere vlakken. En dat geldt niet enkel voor de watercyclus. Overal in de natuur kan je deze verbanden vinden. In het artikel 'Een web van onderlinge afhankelijkheid' bespreekt Marc Siepmann verschillende voorbeelden van verbinding en onderlinge afhankelijkheid.

Dichter bij huis kan je ook het verschil maken: een goede planning voor je tuin houdt ook rekening met het verleden en de toekomst. Het najaar is een uitstekende periode om hier even bij stil te staan. Dat er nog veel te oogsten is in de komende maanden, kan je bekijken in de fotoreportage, en dat je met simpel materiaal uit je tuin en nabije omgeving zeer mooie dingen kan ineensluiten, lees je in het artikel over natuurlijk bloemschikken.

Ik wil nog benadrukken dat we als Permacultuur Magazine staan voor een positieve toekomst, voor hoop. Dit was en is de rode draad doorheen onze levensloop en kan je ook nalezen in de column. In het afsluitende artikel 'Een boodschap van hoop' benadrukken we dat nog eens. De titel zegt genoeg, de tekst zegt nog meer!

Frank Anrijs

Het onderwerp van het Permacultuur Magazine is *'ontwerpen voor een veerkrachtige toekomst'*. Alle aspecten van permacultuur komen aan bod: de eetbare tuin, akker- en tuinbouw, economie, sociale permacultuur, transitie, nieuws, onderzoek, kortom permacultuur in de breedte. We behandelen zowel praktijk als theorie en plaatsen diepteartikelen. Permacultuur Magazine deelt kennis om een steeds breder publiek te enthousiasmeren en wil daarbij graag de dialoog aangaan. Met dit magazine willen we:

- 1 zoveel mogelijk kennis delen over alle aspecten van permacultuur. Daarbij richten we ons zowel naar de geïnteresseerde leek als naar diegene die er ervaring mee heeft;
- 2 verbinding creëren tussen mensen die met permacultuur bezig zijn en hen vertrouwd maken met Vlaamse of Nederlandse permacultuurprojecten of activiteiten;
- 3 een belangrijke bijdrage leveren om permacultuur in ons klimaatgebied verder te laten ontwikkelen.

Het magazine is positief, helpend en informerend. Hoofd, hart en handen komen elk aan bod.

Vaste rubrieken

- 2 Colofon
- 2 Van de redactie
- 11 Cartoon
- 12 Giftige planten
Doornappel
- 16 Beeldreportage
Wintergroenten
- 25 Dieren in de tuin
De ekster
- 32 Plantbespreking
Gele morgenster
- 33 Wisselcolumn
- 37 Strip

4 Verleden en toekomst

5 Een web van onderlinge afhankelijkheid

8 Passie voor biodiversiteit en tuinieren

10 Interview De Kiem

13 Tanya's tuinleven

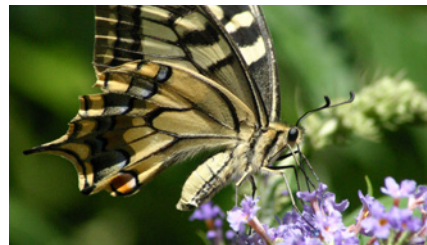
14 Plannen in de tuin

18 Portret Permacultuurtuin in Eindhoven

21 Permacultuur: verleden, heden en toekomst Interview met David Holmgren

26 Een boodschap van hoop

29 Een nieuw magazine: Voedselbossen

34 De waterkringloop

38 Interview Natuurlijk genezen

40 Natuurlijk bloemschikken Bloem-en-Kunst

42 Boekbespreking Het levende laten opvlammen

Verleden en toekomst

AUTEUR LUCRÈCE ROEGIERS

Acht jaar lang hebben we boeiende artikels gebracht in een mooie lay-out en daar zijn we fier op. Daarom wilden we in schoonheid eindigen en niet krampachtig proberen toch nog met een erg beperkte redactie nummers te produceren, want wellicht zou de kwaliteit afnemen. Niets is eeuwig en onveranderlijk. Zo sluiten we ons aan bij hoe het er in de natuur aan toe gaat: het oude maakt plaats voor iets nieuws. Er komt tijd vrij voor andere activiteiten en mogelijkheden, nieuwe kansen worden geschapen.

Er waren eens tien enthousiastelingen vijf vrouwen en vijf mannen vijf Vlamingen en vijf Nederlanders samen wilden ze permacultuur promoten voor een veerkrachtige toekomst een tijdschrift uitgeven met een ruime waaier aan teksten diepgaande maar eveneens breedgaande het leek hen een uitdagend doel zonder advertenties enkel met vrijwilligers.

Een crowdfunding verschaftte ruim het nodige startgeld samenwerken was het thema van het nulnummer bedoeld als eerste verkennende poging het liep goed, een man en een vrouw vulden de groep aan toen waren ze met twaalf hoe heterogener de groep hoe meer ideeën en visies en dat is verrijkend maar ook een hele opgave.

Het liep een eerste keer mis een Vlaming nam ontslag een andere ging meewerken

vanuit de rand iets later gingen een Vlaamse en een Nederlander eveneens meewerken vanuit de rand toen waren ze nog met acht niet alles was uitgeklaard de sfeer was gespannen drie Nederlanders verlieten het samenspel toen waren ze nog met vijf ...

De sfeer verbeterde zienderogen de vergaderingen waren gezellig én efficiënt, iedereen tevreden snel kwam er aanvulling twee vrouwen kwamen als versterking toen waren ze met zeven in de redactieraad.

Het aantal abonnees groeide de werkdruk nam toe voor sommigen werd het te veel de redactieraad dunde uit toen waren ze nog met vijf.

Medewerkers vanuit de rand namen toe de viering van vijf jaar Permacultuur Magazine viel middenin de corona-lockdown grote plannen voor publiciteit vielen in het water een Nederlandse kwam de redactieraad versterken toen waren ze weer met zes.

Heel wat abonnees hernieuwden niet een nieuwe publicitaire actie zag geen levenslicht de werkdruk lag te hoog de redactieraad dunde immers verder uit toen waren ze nog met vijf.

De werkdruk nam verder toe en toen ... waren ze nog met vier twee vrouwen en twee mannen een Nederlandse en drie Vlamingen

vanuit de rand meerdere vrijwillige medewerkers als ondersteuning.

Maar de redactieraad zag het niet meer zitten en toen ... was het einde verhaal voor het magazine maar niet voor permacultuur!

Alle vroegere medewerkers zijn nog steeds actief in permacultuur elk op een eigen plek elk op een eigen manier

we hebben ons best gedaan en veel mensen bereikt we geloven dat we iets moois hebben neergezet en we hebben er zelf veel bij geleerd we hebben fijne en boeiende mensen ontmoet.

En, we gaan nog op een laag pitje door via de website en de nieuwsbrief willen we op regelmatige basis een nieuw of een oud artikel publiceren.

Dank aan allen die hun steentje hebben bijgedragen in de kern, aan de zijlijn of op een andere manier ondersteunend.

Foto: Yggdrasil

Een web van onderlinge afhankelijkheid

Het leven schept de omstandigheden die bevorderlijk zijn voor het leven.
– Janine Benyus

Menselijke gemeenschappen vallen steeds verder uiteen, en tegelijkertijd verliest de Aarde steeds meer biodiversiteit. Beide zijn een gevolg van het verdwijnen van relaties. Het verlies van gemeenschapszin leidt tot depressie, ziekte, agressie en nog veel meer sociale problemen. Het verlies van biodiversiteit leidt tot ongezonde, kwetsbare natuur. Er is wel een kentering gaande: het aantal intentionele gemeenschappen groeit en ook biodiversiteit staat hoog op de agenda. Weliswaar niet met het gewenste resultaat, omdat er nog steeds heel mechanistisch naar de biosfeer wordt gekeken.

AUTEUR EN FOTO'S MARC SIEPMAN
marcsiepmann.nl

We worden steeds maar weer geadviseerd om onafhankelijk te worden, als we dat nog niet zijn. Onafhankelijkheid is echter niet natuurlijk en bovenal onmogelijk. We zijn allemaal onderling afhankelijk, al was het maar om gelukkig te zijn. Voor de duidelijkheid: het is onnatuurlijk om afhankelijk te zijn van één persoon, instantie of overheid. Het is echter heel gezond om afhankelijk te zijn van een gemeenschap. Een gemeenschap die bestaat uit menselijke en niet-menselijke wezens.

De biosfeer is een complex web van onderlinge afhankelijkheid. Het is onmogelijk om dit web volledig te beschrijven, daarom geef ik een paar voorbeelden.

Roofdieren helpen bij de zuurstofproductie

Ongeveer de helft van de zuurstof die we inademen, wordt in de oceanen geproduceerd, met name door fytoplankton ('dwalende planten', zoals algen en cyanobacteriën). In 'Het belang van bioturbatie' (PM27) gaf ik al het voorbeeld van walvissen die fytoplankton omhoog schoppen terwijl ze op en neer pendelen om voedingsstoffen uit de diepte omhoog te halen. Daardoor is er meer productie van biomassa en dus meer krill. Walvissen zijn de wormen van de oceaan.

Zeeotters

Een vergelijkbare afhankelijkheid zie je bij zeeotters en hun voedsel: zee-egels. Zee-egels eten kelp, een groenwier dat enorme kelpwouden produceert en zeer belangrijk is voor de productie van vrije zuurstof. Dat ze kelp eten is geen probleem, zolang er maar niet te veel zee-egels zijn. Zeeotters hebben geleerd hoe ze die stekelige zee-egels kunnen eten, zodat de zee-egels in toom gehouden worden en de kelpwouden beschermd worden.

Zee-egels vermenigvuldigen zich heel snel als ze geen natuurlijke vijanden hebben. Op plaatsen waar mensen het leefgebied van de zeeotters vernietigen of op de otters jagen vanwege hun pels, worden de kelpwouden massaal aangetast door de zee-egels.

Grote grazers

Allan Savory liet ooit eens veertigduizend olifanten doodschieten omdat hij dacht dat zij de oorzaak waren van verwoestijning. Dit bleek een ernstige vergissing; de verwoestijning nam toe in plaats van af. Sindsdien houdt hij zich bezig met wat hij 'holistisch grazen' noemt. Dit leidt tot steeds gezondere bodems.

Foto: Kasabubu-pixabay

Savannes en prairies

Zowel savannes als prairies hebben van nature te maken met grote aantallen grazers. Op de savannes leven naast olifanten ook gnoes, antilopen, zebra's en andere grazers. De uitgestrekte prairies in Noord-Amerika telden tweehonderd jaar geleden nog tientallen miljoenen bizons. Deze grazers waren een belangrijke bron van voedsel voor de oorspronkelijke inheemse bevolking, maar zijn op een paar honderd na uitgeroeid door kolonisten om de inheemse bevolking hun voedsel te ontnemen. Nadat de prairies waren omgeploegd om er landbouw te kunnen

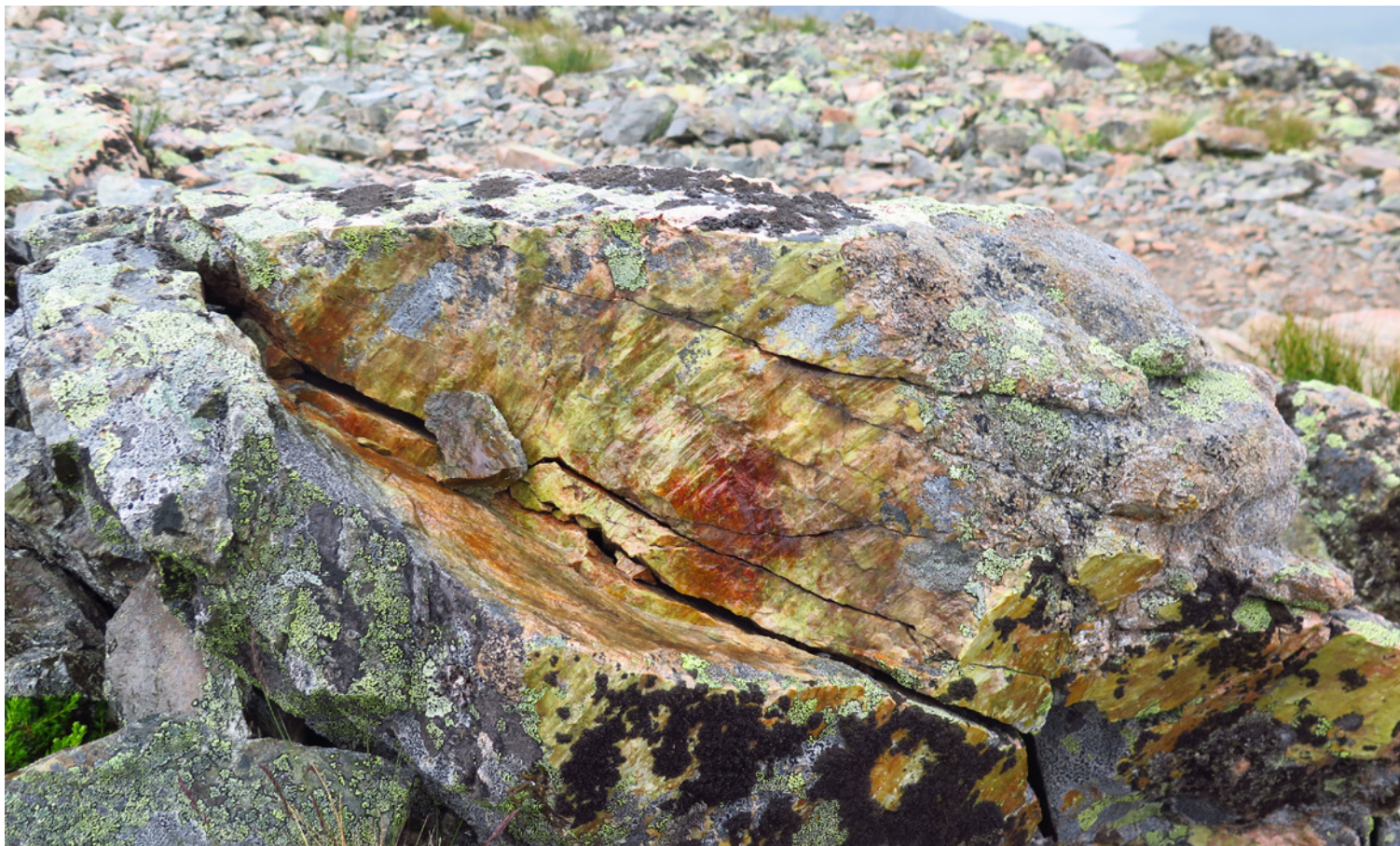
bedrijven, volgde een snelle bodemdegradatie, die in de jaren 1930 culmineerde in de zogenoemde Dust Bowl. In enkele jaren tijd verloor de bodem zijn vruchtbare laag door winderosie. President Roosevelt schreef toen aan alle gouverneurs een brief met daarin de zin: "Een land dat zijn bodem vernietigt, vernietigt zichzelf". Kenmerkend voor zowel prairies als savannes is dat ze vruchtbaar zijn dankzij grazers – en niet ondanks. Als een kudde ergens graast, gaan de planten bitterstoffen aanmaken. Omdat planten en bomen elkaar door middel van feromonen waarschuwen tegen de aanwezigheid van grazers, trekken de dieren meestal tegen de wind in. De kudde blijft door de bitterstoffen niet te lang op dezelfde plek; de dieren gaan liever een eind verderop grazen waar de planten lekkerder zijn. Zo raakt de bodem niet verdicht. Ook hun uitwerpselen zorgen ervoor dat ze niet te lang op dezelfde plek blijven; ze eten liever niet waar hun poep ligt. Zo trekken ze over grote afstanden, de regen achterna. Hun hoeven laten kuiltjes achter, waarin het schaarse regenwater zich kan verzamelen.

Bodemverbetering

Meestal duurt het een jaar voordat grazers weer op dezelfde plek terugkomen. Doordat ze snel weer verder trekken, worden de planten niet te veel aangevreten. Het speeksel van de grazers bevat bovendien enzymen die de groei van het gras stimuleren. Als er minimaal 15 centimeter blijft staan, kunnen de planten zich veel makkelijker herstellen dan wanneer ze tot op de bodem worden afgegraasd. Hoe hoger een plant is, hoe dieper zij kan wortelen. Prairiegrassen kunnen in potentie meters diep wortelen. Ze zijn daardoor veel vitaler en veel minder droogtegevoelig dan oppervlakkig wortelende planten. Om echt gezond te zijn, heeft een ecosysteem natuurlijk nog veel meer organismen nodig: bacteriën, schimmels, mestkevers, vliegen, vogels, wormen, mollen en nog veel meer.

Grazers, gras en roofdieren: een drie-eenheid

Een andere factor die overbegrazing en biodiversiteitsverlies voorkomt, is de aanwezigheid van roofdieren.

In de dalen konden de bossen zich herstellen, dankzij de wolven

In Yellowstone Park zijn begin vorige eeuw alle wolven afgeschoten. Dit had een enorme toename in het aantal grazers tot gevolg. Hierdoor werd alles kaalgevreten, verdwenen de beren, gieren, bevers en vissen; het hele ecosysteem stortte in elkaar. Toen in de jaren 1980 er 41 wolven werden vrijgelaten in het nationale park, begon er weer balans te komen. Na de herintroductie van de wolven vermeden de herten ineens de dalen, omdat ze daar een te groot risico liepen verschalkt te worden. Daar konden de bossen zich herstellen, dankzij de wolven. Doordat de bomen terugkwamen, stabiliseerden de oevers en kwamen de bevers terug. Doordat de bevers terugkwamen, kwamen ook de vissen terug. Zonder wolven was dit nooit gebeurd.

Wat hadden we van Yellowstone Park kunnen leren?

Ten eerste: als er geen roofdieren zijn die een populatie in toom houden, groeit deze bijzonder snel. Dit kan een vernietigende werking op de omgeving hebben. De diversiteit, en daarmee de veerkracht en de gezondheid, verdwijnt uit het systeem. Dit probleem is nog groter als er geen verbandingen zijn met andere ecosystemen, bijvoorbeeld omdat er een hek omheen staat of omdat er grote wegen omheen liggen. Dit zien we in Nederland bijvoorbeeld in de Oostvaardersplassen. In plaats van te leren van de geschiedenis, hebben we een ecosysteem proberen te creëren zonder grote roofdieren. Wederom leidt dit tot overbegrazing, hongersnood en hongerdood, biodiversiteitsverlies en ziekte.

Volgens experts is afschieten de oplossing, volgens de dierenliefhebbers is bijvoeren de oplossing. Als je dieren afschiet, zorg je ervoor dat de populatie daalt, maar blijft er meer voedsel over voor de resterende dieren. Die krijgen meer jonkies, waardoor de populatie al snel weer op het oude niveau zal zijn en dit zelfs zal overtreffen. Als je dieren bijvoert, zal de populatie nog verder stijgen, omdat er meer te eten is. Dat betekent dat je elk jaar meer zal moeten bijvoeren, wat ertoe zal leiden dat de dieren op een gegeven moment klem komen te staan tussen de omheining – oneindige groei is immers onmogelijk in

een beperkte ruimte.

Alleen roofdieren kunnen zorgen voor een ecologisch evenwicht. Aaseters zorgen er daarnaast voor dat kadavers niet liggen te rotten, zodat ziektes voorkomen worden. Ten tweede: je kunt nooit alle factoren die meespelen, kennen. Dergelijke grootschalige ingrepen leiden eigenlijk altijd tot grote problemen. Vaak lossen we die ook weer op met grote ingrepen. Daarom zeg ik altijd graag: de meeste problemen worden veroorzaakt door hun oplossingen.

Ook in de Oostvaardersplassen zouden wolven, naast het verwijderen van de hekken en het creëren van ruimte voor migratie, een belangrijk deel van de oplossing zijn. Roofdieren zorgen ervoor dat de populatie grazers in verhouding staat tot de hoeveelheid voedsel; ze voorkomen hongersnood. Doordat de zwakste exemplaren uit de kudde worden gehaald, wordt de kudde als geheel steeds gezonder. Ook hebben ze gezonder eten. De populatie wolven past zich aan het voedselaanbod aan, ook daar is geen beheer voor nodig.

Competitie op microschaal is samenwerking op macroschaal

Hoewel het moeilijk blijft de idee los te laten dat competitie de drijvende kracht achter de evolutie is, kun je aan bovenstaande voorbeelden zien dat een vijandige relatie – een roedel wolven dat een hert opeet – in feite een samenwerking is, waar iedereen baat bij heeft. De gezondheid van het systeem in haar geheel en de gezondheid van haar deelnemers hangt ervan af. Ook blijft het moeilijk om waardeoordelen achterwege te laten. We hebben het over ‘schadelijke’ en ‘nuttige’ organismen, terwijl elk organisme een rol te spelen heeft – ook mensen.

Alles leeft in gemeenschappen

Bovenstaande voorbeelden heb ik gegeven om te illustreren dat alles en iedereen met elkaar verbonden is en dat elk type relatie belangrijk is, maar het blijft een extreme

vereenvoudiging van de werkelijkheid.

We zijn afhankelijk van wat wij ‘het milieu’ noemen en maken onlosmakelijk deel uit van wat we ‘de natuur’ noemen. Daarnaast zijn we afhankelijk van andere mensen om gelukkig te zijn, te leren, realistisch te blijven, in onze levensbehoeften te voorzien. Probeer je maar eens voor te stellen dat je ineens de laatste persoon op Aarde bent. Hoe lang houdt je dat vol? De patronen die je in ecosystemen ziet, zijn ook terug te vinden in menselijke gemeenschappen: feit is en blijft dat we onderling afhankelijk zijn, ook al ervaren we dat niet meer zo sterk als vroeger. Ik denk dat het simpele inzicht dat alles altijd in gemeenschappen heeft geleefd, de wereld elke dag weer een stukje mooier maakt. Laten we de omstandigheden creëren waarin elk organisme, van klein tot groot, kan doen waarvoor het op Aarde is.

Passie voor biodiversiteit en tuinieren

Tuinjoop verzamelt zaden en verspreidt ze door verkoop

Mijn avontuur begon als kind in mijn vaders volkstuin in Rotterdam, waar ik jaren later op mezelf ging wonen; een heel huis (4 x 4 m) voor mezelf. Ook toen ik met mijn partner, Bart, verhuisde naar Geldermalsen, was daar meteen een volkstuin en tegenwoordig ben ik al 33 jaar aan 't volkstuinieren in 's-Hertogenbosch.

AUTEUR JOOP REICHENFELD

Joop Reichenfeld, ook wel Tuinjoop, is een enthousiaste zadenverzamelaar, met een leven lang ervaring in tuinieren.

Evolutie in tuinieren

In de beginjaren in de volkstuin lag de nadruk voornamelijk op het kweken van groenten, zoals bij de meeste volkstuinders. Maar naarmate de tijd verstreek en ik me verdiepte in de wereld van de kruidengeneeskunde, begon mijn tuin te veranderen in een kruiden(moes)tuin. Wilde kruiden kregen een steeds prominentere plek, omwille van hun geneeskrachtige eigenschappen, maar ook voor culinaire toepassingen.

Naast kruiden introduceerde ik ook steeds meer bomen, struiken en vaste (eetbare) planten. Met meer schaduw, meer diversiteit en meer permanente planten wordt de tuin een diverser ecosysteem; een veerkrachtige tuin. Deze verschuiving

in perspectief leidde tot een breder scala aan mogelijkheden om mijn tuin te benutten en versterkte mijn passie voor permacultuur en biodiversiteit.

Waarom zaden verzamelen?

Tijdens mijn studie kruidengeneeskunde nam het zaden verzamelen van onder andere kruiden een serieuze wending. Nu leg ik me vooral toe op het verzamelen en verkopen van zaden van eetbare planten, vooral eetbare bloemen, inheemse kruiden en bijzondere groenten. Het verzamelen van zaden speelt een cruciale rol bij het behoud van biodiversiteit. Vooral het verzamelen van zaden van inheemse planten is belangrijk.

Het verzamelproces

Voortdurend ben ik op zoek naar uitgebloeide bloemen met uiteraard rijpe zaden. Veel zaden oogst ik uit mijn eigen tuin en ik mag ook zaden oogsten in een

biologische kruiden- en groentetuin in de buurt. Het verzamelproces vereist geduld en zorgvuldigheid. Het is belangrijk om zaden zo lang mogelijk te laten rijpen aan de plant. De uitgebloeide bloemen met rijpe zaden worden met de hand geplukt en deze worden gedroogd in open papieren zakken. Dit zorgt ervoor dat de zaden hun kiemkracht behouden en klaar zijn om doorgegeven te worden aan andere tuinliefhebbers.

Verpakking en verkoop

De zaden verpak ik in kleine herbruikbare gripzakjes. In deze zakjes zitten bewust weinig zaden, speciaal om de diversiteit te verhogen en om diverse soorten in kleine (eetbare) tuinen uit te proberen.

Tuinjoop T-huis, gelegen op mens- en milieuvriendelijk woonwerkterf 't Heem in 's-Hertogenbosch, dient als de verkooplocatie voor de zaden. Je vindt er ook veel boeken over ecologisch tuinieren,

Foto: Bart van der Kraan

kruisen, laat ik aan de professionele kweker over, deze zaden koop ik dus ook in. Zaden verzamelen en verkopen is voor mij meer dan alleen een passie. Het is een manier om bij te dragen aan biodiversiteit, zelfvoorzienend tuinieren en het behoud van oude rassen en variëteiten. Door mijn motto 'eet smakelijk uit eigen tuin' te omarmen, wil ik anderen aanmoedigen om zelfvoorzienend te worden en te genieten van de heerlijke oogst uit eigen tuin.

Een blik op de toekomst

Mijn werk als zadenverzamelaar is nog lang niet ten einde, er worden nog steeds nieuwe soorten zaden geoogst. Daarnaast ben ik altijd bezig met het verkennen en ontdekken van nieuwe mogelijkheden in de wereld van permacultuur en zelfvoorzienend tuinieren. Ik blijf mijn eigen tuin ontwikkelen en experimenteren met nieuwe plantensoorten en nieuwe technieken. Mijn doel is om anderen te inspireren en te laten zien dat het mogelijk is om een bloeiende, diverse en zelfvoorzienende tuin te creëren, ongeacht de beschikbare ruimte. In de loop der jaren heeft mijn passie voor zaadverzameling en zelfvoorzienend tuinieren anderen geïnspireerd om betrokken te raken bij mijn kleine bedrijf. Tegenwoordig ontvang ik hulp van verschillende mensen die vrijwilligerswerk doen, stage lopen, betaald werk verrichten of deelnemen aan ruilhandel. Deze samenwerkingen en gemeenschapsbetrokkenheid vormen de ruggengraat van mijn bedrijf en dragen bij aan het succes ervan.

permacultuur, voedselbos en wildplukken. Hier kunnen mensen terecht om zaden te kopen en advies te krijgen over tuinieren en permacultuur.

Tuinjoops zaden en boeken zijn tussen februari en juli vooral in de weekenden ook te koop op de vele zaden(ruil)beurzen en speciale plantenmarkten op bijzondere plekken, zoals landgoederen, arboretums en kwekerijen in Nederland en België.

Groeiend assortiment

Het zadenassortiment van Tuinjoop blijft groeien, mede dankzij de vraag van klanten naar specifieke zaden. Door te luisteren naar de behoeften van tuinliefhebbers kan ik mijn assortiment steeds verder uitbreiden en tegemoetkomen aan hun wensen.

Zaden worden niet alleen verzameld, maar ook ingekocht bij diverse kwekerijen en zadenleveranciers om het zadenassortiment zo breed mogelijk te houden. Soms is er te weinig tijd om al die verschillende wilde zaden te verzamelen op het moment dat ze rijp zijn.

Het verzamelen of kweken van sommige groentefamilie(s) die makkelijk met elkaar

Het is belangrijk om zaden zo lang mogelijk te laten rijpen aan de plant

Foto: Yggdrasil

De vele werkzaamheden waar ik hulp bij vraag zijn: het oogsten van bloemen, kruiden en zaden, het opkweken van planten en het vullen van zadenzakjes en de verkoop ervan.

Deze samenwerkingen stimuleren ook een uitwisseling van kennis en ervaring. Verschillende mensen brengen diverse perspectieven en vaardigheden in, wat leidt tot een verrijking voor iedereen die betrokken is.

Conclusie

Mijn kleine bedrijf Tuinjoop is niet alleen gebaseerd op mijn eigen passie en toewijding, maar ook op de kracht van samenwerking en gemeenschap. Vrijwilliger, stagiaire, betaalde kracht of via ruilhandel, ieder mens speelt een essentiële rol in het ondersteunen van mijn zaadverzamelingsactiviteiten en het bevorderen van biodiversiteit. Ik zal blijven bouwen aan mijn bedrijf en anderen proberen te inspireren.

De KieM

David Holmgren, een van de twee grondleggers van permacultuur, heeft zeven werkterreinen voor een betere wereld afgebakend, die verder reiken dan landbouw. Het vierde domein betreft 'cultuur en educatie'. We spreken in dat kader af met Karolina Voordijk, oprichter en directrice van de natuur- en montessoribasischool KieM in Leuven. Benieuwd wat die combinatie oplevert.

AUTEUR WILLEM BOON

FOTO'S KAROLINA VOORDIJK

Willem Boon is een overtuigde leek op het vlak van permacultuur. Hij wil na zijn actieve loopbaan als sociaal cultureel werker graag zijn steentje bijdragen tot de verspreiding van de permacultuurvisie en een betere wereld.

Onderwijsprincipes

Dr. Maria Montessori startte in 1907 in Italië haar eerste schooltje op vraag van een fabrieksdirectie. Ze moest de kinderen van de arbeiders, die samen in een (fabrieks)wijk woonden 'van de straat houden'. De Casa dei bambini was geboren. Montessori startte zonder specifieke visie, maar had als dokter ervaring met instellingskinderen. De principes van het montessorionderwijs zijn dus 'organisch gegroeid' en worden vandaag nog aangepast aan de actualiteit.

Zelfstandigheid

Zelfredzaamheid, zelfregulatie en zelfontplooiing zijn de sleutelwoorden.
Kleuters doen bijvoorbeeld zelf hun schoenen aan.

Betekenisvol

Verbanden worden gelegd, leerinhouden worden aan het grote geheel gekoppeld.
Zo leren kleuters eerst over de wereldbol. Ze voelen eraan en proberen kleuren te

herkennen; eerst van water en land, dan van continenten, landen.

Beweging

Concreet handelen, doen, experimenteren.
Leren beperkt zich niet tot handen en ogen, tot zitten en schrijven. Zo wordt leerstof onder meer verpakt in opdrachten die de kinderen buiten uitvoeren in combinatie met bewegen. Die synergie maakt het brein actiever en versterkt het leerproces.

Vrijheid

Kinderen hebben veel autonomie en keuzevrijheid.
Het leerproces verloopt op het ritme van de kinderen.
Uiteraard moeten wiskunde, taal en spelling aan bod komen.

Organisatievorm

Drie leeftijden bij elkaar, per ontwikkelingsfase.
De onderbouw van 3 tot 6 jaar (in

Vlaanderen vanaf 2,5 jaar), de middenbouw van 6 tot 9 jaar, de bovenbouw van 9 tot 12 jaar.

Kinderen leren van elkaar. Hun positie en rol in de groep wijzigt. De verantwoordelijkheid stijgt en de hulpbehoefte daalt met de leeftijd in de groep. Ze zijn niet steeds de beste of de slechtste van de groep. Kinderen leren empathisch te zijn, rekening te houden met anderen, te nuanceren, en ze winnen zelfvertrouwen.

Motivatie

Van binnenuit, zonder remmende evaluatiesystemen.

In de onderbouw komt het kind in de klas en begint zelf aan iets te werken, neemt daarvoor iets uit de kast.

In de middenbouw maken de kinderen hun eigen leerlijn of werkplanning in een planningboek met pictogrammen. De leerkracht geeft aan welk pakket van pictogrammen ze moeten behandelen. Elke dag begint met hoofdtekenen. In de bovenbouw schrijven de leerlingen

hun eigen planning voor de verplichte vakken taal, spelling en wiskunde. Ze kiezen elke vrijdag uit een keuzelijst hun activiteiten voor de volgende week. Stilaan groeit het besef dat je voor jezelf leert (en niet voor de leerkracht of de school).

De evaluatie verloopt permanent, zonder klassikale toetsen met punten of scores. De leerkracht observeert en registreert per kind en per 'leerdoel' of (1) de leerstof/de les gegeven is, (2) de leerling in de oefenfase zit of (3) het les-item onder de knie heeft. Twee maal per jaar wordt deze tabel afgedrukt en wordt van elk kind een individuele leerling-volg-toets afgenomen. Als er afwijkingen of problemen zijn, volgt een gesprek met de ouders en de zorgjuf.

Wanneer een kind een jaar langer in een 'bouw' moet blijven, voelt dat eerder aan als 'langer blijven' dan als 'blijven zitten': twee derde van de leerlingen zijn dezelfde en de leerstof is niet opnieuw dezelfde (maar bouwt verder waar het kind staat).

Volwassen interacties

De montessoribegeleider observeert, helpt, coacht, geeft feedback, geeft het voorbeeld, geeft lesjes, stimuleert, moedigt aan ...

De leerkracht observeert heel veel, stuurt bij en organiseert klassikale lesmomenten voor de andere vakken dan taal, spelling en wiskunde. Het vak 'kosmisch onderwijs' (wereldoriëntatie) met aardrijkskunde, geschiedenis, natuurkunde, biologie verloopt in de bovenbouw dikwijls via projecten zoals het ontstaan van het schrift, ontstaan van het leven op Aarde, tijdlijn van het menselijke leven ...

Interesse

De natuurlijke drang om te leren wordt geprikkeld.

De leerkracht gaat in op de interesse van het kind van dat moment, op zijn gevoelige periode voor taal en motoriek.

Onderwijspraktijk

Hoe doet het montessorionderwijs het in vergelijking met het traditionele onderwijs?

Huiswerk

Er is geen klassikaal huiswerk. We hechten wel veel belang aan thuis

lezen. Een lees-cultuur en thuis verder automatiseren, bijvoorbeeld de tafels van vermenigvuldiging, is belangrijk.

Lesmateriaal

We werken met duurzaam materiaal, zowel qua materiaalkeuze als naar bruikbaarheid. Geen invulboekjes die maar één schooljaar bruikbaar zijn. De leerkracht maakt veel lesmateriaal zelf en de leerlingen hebben hun eigen blanco schriften.

Leerplan

De bestaande eindtermen en ontwikkelingsdoelen gelden ook voor de montessorischool.

Lerarenopleiding

In Nederland geeft de Nederlandse Montessori Vereniging een opleiding. In Vlaanderen bestaat er geen opleiding. De

gesubsidieerde montessorischolen die tot het katholieke net behoren, organiseren gezamenlijk een opleidingsreeks voor de instromende leerkrachten in hun scholen. Met KieM geven we zelf maandelijks een bijscholing en zoeken we leerkrachten met een passende *mind-set*.

Natuur

We willen een natuurschool zijn en het respect voor de natuur en onze planeet op de kinderen overbrengen. Daarnaast vinden we het belangrijk dat elk kind veel in de natuur kan spelen en leren. Dit heeft een positief effect op de zintuiglijke, motorische en sociale ontwikkeling van het kind.

Zo heeft de onderbouw een vaste buitendag per week, gebeurt de lichamelijke opvoeding buiten en gaan in de midden- en bovenbouw zo veel mogelijk lessen buiten door, in combinatie met bewegen. Daarom hebben we bewust gekozen voor de huidige locatie in een park en bos.

In het vak kosmisch onderwijs besteden we veel aandacht aan het thema 'zorg voor de wereld'.

Verder gebeuren schooluitstappen steeds met het openbaar vervoer of met de fiets en stimuleren we de ouders om ook het woon-schoolverkeer duurzaam te organiseren.

Verder werken we alleen met duurzaam lesmateriaal.

Wil je graag meer weten over deze boeiende onderwijsmethode: kiemmontessori.be

CARTOON

Doornappel

wilde, mooie plant

AUTEUR LUCRÈCE ROEGIERS

FOTO'S YGGDRASIL

Lucrèce stond in 1995 mee aan de wieg van Yggdrasil, het eerste permacultuurproject in Vlaanderen. Eerder volgde ze een opleiding tot herboriste bij Fik Seymus in een van de eerste kruidenopleidingen in Vlaanderen. Nadien gaf ze vele jaren les in dezelfde opleiding.

yggdra.be

Naam

De wetenschappelijke naam *Datura* is afkomstig van de Arabische benaming die te maken heeft met het stekelige uiterlijk van de vrucht. De herkomst van het tweede deel van de wetenschappelijke naam, *stramonium*, is nog steeds niet duidelijk.

De Nederlandse naam doornappel heeft betrekking op de gestekelde vrucht, die zo groot is als een kleine appel.

Herkomst, standplaats en verspreiding

Doornappel komt waarschijnlijk uit Noord-Amerika. In 1577 werd de soort vanuit Mexico in Spanje ingevoerd. In Nederland begon de inburgering begin 1700. Nu komt de plant voor in alle werelddelen, in gebieden met een gematigd of warm klimaat. In het Nederlandse taalgebied is doornappel eerder zeldzaam, behalve in Vlaanderen waar ze vrij algemeen is. Doornappel is te vinden op zandige bodems, in moestuinen, langs akkers en veldwegen op open en zonnige, warme plaatsen. De plant houdt van losse, stikstofrijke grond en verschijnt ook op stortplaatsen.

Beschrijving

Doornappel is een eenjarige pioniersplant die zich met vezelige wortels vasthecht in de grond. Uit de wortel komt een ronde, gevulde rechtopstaande stengel, die regelmatig vertakt. De plant kan tot een meter hoog worden. De lange bladeren zijn eirond en staan met een korte steel verspreid aan de stengels. Ze zijn donkergroen bovenaan, iets lichter aan de onderkant, en ze zijn getand. De trompetvormige bloemen staan in de bladoksels op korte stelen, ze zijn groot, ongeveer tien centimeter lang, meestal wit en ze bloeien heel kort. Doornappel bloeit van juni tot september. Na bevruchting ontwikkelt zich een ovale, stekelige

vrucht, die na het rijpen opengaat om de zaden door de wind te laten meevoeren. Elke vrucht bevat 400 tot 800 donkere zaden die heel lang kiemkrachtig blijven. Ik las dat op de plaats waar een plant gestaan heeft, er het volgende jaar geen nieuwe plant opkomt, maar wel verder in de omgeving. Wij hebben één keer een plant in onze tuin gehad en sindsdien niet meer. Wellicht was het zaad overgewaaid uit de berm van de akker waar af en toe doornappels groeien.

Functionies in de tuin

Doornappel is een opvallende, mooie plant, zowel wat het blad als de bloem betreft. Het stuifmeel en de nectar trekken insecten aan, maar zelfbestuiving is ook mogelijk.

Giftig

Doornappel behoort tot de nachtschaden. Alle delen zijn zeer giftig, maar de zaden het meest. Omdat de dosering zeer moeilijk is door wisselende hoeveelheden van de inhoudsstoffen, is het gebruik van doornappel zeer gevaarlijk. Vroeger werd doornappel medicinaal gebruikt als rookmiddel bij astma en de gedroogde bladeren werden verwerkt in astmasigaretten, wat ondertussen verboden is omwille van vergiftigingen. Het is een plant die erg tot de verbeelding heeft gesproken, misschien uit angst voor de werking ervan. Doornappel werd duivelskruid genoemd omdat men beweerde dat duivelbezweerders ze gebruikten. Ze vormde een bestanddeel van heksendranken, en heksenzalf werd uit de zaden bereid om prachtige visioenen te krijgen.

In een andere maatschappij met andere waarden klinkt het weer anders. Van de sjamanen bij de Inca's wordt verteld dat zij het sap dronken om in contact te treden met hun goden.

Tanya's tuinleven

Een permacultuurverhaal
speciaal geschreven voor jongeren

AUTEUR INGE LEONORA-DEN OUDEN

Inge geniet van haar permacultuurtuin, van fietsen in de natuur, handwerken, tekenen, schilderen, lezen en schrijven. Ze experimenteert graag en deelt haar ervaringen met anderen. Ook is zij betrokken bij Permacultuur Meppel.

Waarom ik een permacultuurverhaal ging schrijven

'De jeugd heeft de toekomst'. Permacultuur richt zich op de toekomst. Richt het zich ook op de jeugd? In Australië zijn scholen met lessen in permacultuur. Hier lijkt het meer iets van de oudere generatie. Er zijn Nederlandstalige boeken voor mensen die in de tuin permacultuurprincipes willen toepassen. Natuurlijk is het prachtig als kinderen in het gezin worden betrokken bij het tuinieren. Kinderen leren het best van voorbeelden van hun ouders.

Maar stel een tiener hoort over permacultuur en wil meer weten. Vrienden en ouders weten er niet veel van. Het internet is véél te ruim. De tiener zoekt in de bieb een leuk boek over permacultuur. Helaas pindakaas! Een Nederlandstalig boek waarin de permacultuurprincipes voor tieners worden uitgelegd, bestaat nog niet.

Die gedachte zette mij aan om dat boek te schrijven.

Niet alle tieners zijn goede lezers. Ik wilde korte, duidelijke zinnen schrijven en koos een lettertype dat ontworpen is voor lezers met dyslexie. Vanzelfsprekend wordt het boek op gerecycled papier gedrukt.

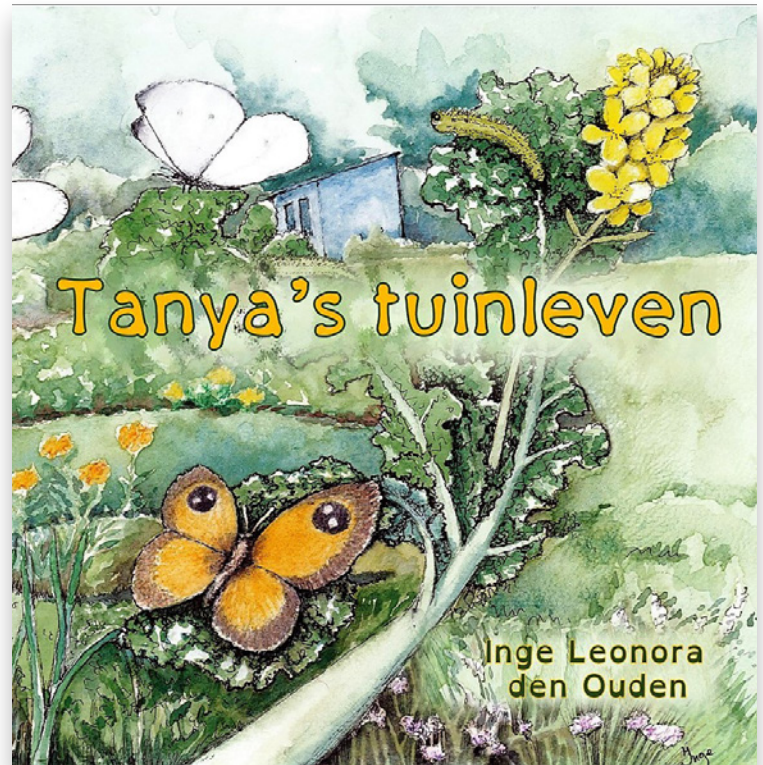
Verder over het boek

Wil je wat leuks lezen, dan kies je geen leerboek. Mijn boek moest geen leerboek zijn. Althans ... niet alleen maar leerboek. Het werd dus een verhaal. Door het verhaal heen maken de personages en gebeurtenissen duidelijk wat permacultuur kan inhouden. Het verhaal moest wel 'leerzaam' zijn. Met 'vragen om over na te denken'. Elk hoofdstuk eindigt met zo'n vraag. Helemaal aan het eind, ná het verhaal, is er een korte uitleg over permacultuur en de bijbehorende principes. Op welke gebieden en hoe je permacultuur kunt toepassen, daarover gaat dus het verhaal.

Het verhaal in het kort

De hoofdpersonen zijn Tanya, 18 jaar, en haar peuterzoonje Zim. Ze komen 'toevallig' bij de familie Bon terecht. Daar gaan ze wonen in het tuinhuisje. Die familie is een beetje anders dan Tanya gewend is. De kinderen gaan bijvoorbeeld niet naar school, maar krijgen thuisonderwijs.

Vader Ben, moeder Mara, de kinderen Duna (14) en Floris (12) en oma wonen gezamenlijk in een huis aan de bosrand. Er is een

grote moestuin. Ze hebben net een cursus permacultuur gevolgd. Nu gaan ze toepassen wat ze hebben geleerd.

Zodra Tanya bij hen komt, leert zij nieuwe dingen in de praktijk. Alles in het dagelijks leven is lesstof. Bomen planten, het tuinhuisje verbouwen, de tuin aanpassen aan het nieuwe ontwerp, enzovoorts. Iedereen leert, niet alleen de kinderen. En de lezer leert mee!

Het verhaal volgt Tanya's tuinleven ruim een jaar. De illustraties zijn 'uit Tanya's notitieboekje'. Wat Tanya wil onthouden, of mooi vindt, tekent ze met lijntekeningetjes. Oké, eigenlijk maakte ik de illustraties. Tanya kwam op in mijn fantasie. Maar zo iemand kan ook echt bestaan.

Meer vertel ik hier niet. Ik hoop dat je het boek gaat lezen of aanraadt aan je kinderen of kleinkinderen. Het is de bedoeling dat het in bibliotheken te leen is.

Natuurlijk is het ook te koop. Het lijkt op een bookazine, dat houdt de prijs redelijk.

Tanya's tuinleven

geschreven en geïllustreerd door Inge Leonora-den Ouden

ISBN 978-94-927-8216-8

2023, uitgeverij M.BOOX, mboox.nl

Plannen in de tuin

↑ Diversiteit in de moestuin met vooraan bloeiend kaasjeskruid

AUTEUR FRANK ANRIJS

FOTO'S YGGDRASIL

Frank Anrijs is bezig met het uitwerken van het permacultuurproject Yggdrasil in Vissenaak (België). Ondertussen werkt hij aan de boekenreeks *De natuurlijke moestuin*. Als vierde boek in die reeks is vorig jaar *Mulchen in de natuurlijke moestuin* verschenen.

yggdra.be

Het najaar is een periode van overvloed in de tuin. Er is heel veel te oogsten, je kan voorraden aanleggen, fruit verwerken, groenten inmaken, drogen, fermenteren ... Daarna mulch je de bedden en bereid je de tuin voor op de lange winter. Als je wilt, ben je in deze periode 24 uur per dag bezig met alles in en rond je tuin. Eens die drukke periode achter de rug is, gaan de meeste tuiniers in winterslaap, maar je kan deze rustige periode ook aangrijpen om uitgebreid te evalueren en te plannen.

Geleidelijk uitbreiden

Allereerst maak je een balans op van het voorbije jaar. Ben je nog een beginnende tuinier, dan wil je misschien je tuin wat uitbreiden. Of hier en daar iets aanpassen aan je bestaande bedden. Een belangrijke waarschuwing: werk met kleine stappen. Overhaast niets. Het is heel verleidelijk om na een succesvol jaar je tuin ineens een flink stuk uit te breiden, zeker wanneer je net begint en nog veel te leren hebt. Maar na enkele jaren keert dat vaak als een boemerang terug. Aanleggen en opstarten is vaak zwaar werk, maar eenvoudig en snel gedaan. Alles onderhouden is een ander verhaal en vraagt veel meer tijd en doorzettingsvermogen. Het is een valkuil waar veel tuiniers in trappen. Alles onder controle houden, geleidelijk aan je randen uitbouwen en je bodem opbouwen is aan te raden, maar vraagt drie tot vier jaar. Een slechte bodem levert planten op die gevoelig zijn voor plagen en ziektes. Als ook je randen nog niet goed ontwikkeld zijn, blijft de controle door de natuurlijke vijanden achterwege. Problemen met luizen, slakken, rupsen en coloradokevers zijn dan niet veraf.

Randen ontwikkelen

En dat is meteen ook een thema waar je jaarlijks best veel aandacht aan besteedt in deze periode. Randen zijn cruciaal voor het opbouwen van een ecosysteem, idealiter kies je zelfs meerdere kleine systemen die samen een groot stabiel ecosysteem vormen in je tuin. Dat betekent ook dat je over de grenzen van je groentetuin kijkt en gaandeweg probeert om je volledige tuin te integreren in een eetbare tuin. Siertuin, fruituin, kruidentuin, gedeeltes voor ontspanning, de groentetuin, een poel. Het is een hele hoop en dat vraagt planning en tijd.

Zo'n veelzijdige tuin ontwerpen is niet eenvoudig, het aanleggen en integreren ook niet. Struiken die aangeplant of vervangen worden, structuren zoals vlechtwerken, houtwallen, begroeide

muren, hagen en bomen hebben ook tijd nodig om aangelegd te worden of uit te groeien. Mijn tip is daarom om een globale planning te maken van je tuin, te bekijken wat er allemaal is, wat beter kan en wat weg moet. Plan naar je beste kunnen, maar besef ook dat er van het oorspronkelijke plan niet veel overblijft na enkele jaren.

Ook hier is traag veel efficiënter

Begin met het uitvoeren van je plannen, maar doe het geleidelijk. Plan elk jaar enkele aanpassingen en uitbreidingen van je randen. Dat lijkt niet veel, maar als je dit enkele jaren volhoudt, heb je al een uitgebreid scala aan randen aangelegd. En dit geleidelijke proces heeft voordelen.

Allereerst geeft dit veel minder druk en stress. Wat je wilt doen op een jaar is niet zo veel en eenvoudig uit te voeren.

In jaren met uitzonderlijke neerslag, droogte, koude of warmte word je dikwijls met de neus op de feiten gedrukt over de mogelijke grenzen van je tuin. En dan pas je je planning best aan door slimme ingrepen uit te voeren om te reageren op eventuele problemen. Of je bezoekt andere tuiniers of ziet zaken op sociale media die je interessant lijken en die je ook wilt integreren in je eigen tuin, waardoor je planning weer overhoop wordt gegooid. Daarnaast merk je dat sommige randen die in je oorspronkelijk ontwerp stonden, toch niet haalbaar zijn. Het zorgt ervoor dat het aanleggen van je randen een lang proces is dat eigenlijk nooit eindigt.

Hoe kies je de juiste planten?

Over het ontwerpen van randen kan je hele boeken vol pennen, een belangrijke tip die ik je kan geven is om te kijken naar functies en elementen. Afhankelijk van wat de functie is van je tuin (voedselproductie, tot rust komen, insectenparadijs ...), bepaal je welke planten erin komen. Bij die keuze kijk je dan of elke functie door verschillende planten wordt ingevuld. En ook omgekeerd dat elk element verschillende functies invult. Minstens drie, liefst meer. Dat klinkt misschien ingewikkeld, maar een voorbeeld maakt veel duidelijk.

Elementen en functies

Je kan voor hortensia's kiezen in de tuin omdat je graag bloemen ziet. In dat geval kun je echter beter voor daglelies kiezen. Deze bloeien ook over een lange periode, en zowat alles aan deze plant is eetbaar: het blad, de bloemknoppen, de bloemen en de wortels. Bovendien trekken daglelies meer bestuivers aan. Zo heb je voor het element bloem een plant die ineens ook nog verschillende andere functies vervult.

En het is niet altijd de plant die je moet vervangen, maar je manier van kweken of snoeien die je kan aanpassen. Denk aan sla in de tuin: je kunt alle kroppen oogsten als ze volgroeid zijn, maar je kunt er ook enkele laten doorschieten en bloemen laten vormen. Je krijgt dan naast eten, ook bloemen, voedsel voor bestuivers, hulp bij het combineren volgens het systeem van schijnbare chaos, spontaan uitzaaien ... De functies van dat ene element nemen sterk toe en het kost je niets, terwijl het wel het ecosysteem in je tuin versterkt.

Omgekeerd werkt het ook natuurlijk. Voedsel kweken doe je overwegend door het planten en zaaien van eenjarigen. Dan wordt de functie voedsel kweken ingevuld door één element en dat zorgt voor een zwak systeem. Ga je ook meerjarige groenten kweken (lindeblad, zuring, asperge, rabarber), eetbare bloemen, eetbare kruiden, fruit en noten, dan heb je veel meer back-up als je eenjarigen in een bepaalde periode niet goed groeien. Vele elementen verzekeren dan de functie voedsel kweken. Het een vervangt het ander uiteraard niet, maar het zorgt wel voor veel meer diversiteit en ook zekerheid. Er zijn altijd wel enkele teelten die heel goed slagen en problemen bij andere elementen opvangen.

Dit is een proces dat je best voor elke plant in je tuin herhaalt. Op deze manier krijg je enkel planten met meerdere functies in je tuin, waardoor de rijkdom en diversiteit, en dus de kracht van je ecosysteem sterk toeneemt zonder al te grote kosten of ingrijpende aanpassingen.

↑ Daglelies

↑ Bloeiende rode sla

↑ Diversiteit van groenten, kruiden, bloemen

Wintergroenten

De winter biedt nog een ruim gamma aan verse groenten. Kolen vormen de hoofdbrok, maar er zijn meer mogelijkheden.

AUTEUR EN FOTO'S YGGDRASIL

7

8

9

12

10

11

EERSTE DEEL VAN DE WINTER

1. ANDIJVIE: VOL BLAD, RAUW OF GESTOOFD
2. KRULANDIJVIE: DIEP INGESNEDEN BLAD, RAUW ALS SLA
3. RADICCHIO: RODE KROP, RAUW ALS SLA
4. GROENLOF: LANGWERPIGE, GROENE KROP, RAUW ALS SLA
5. RAMMENAS: PITTIG SMAKENDE ZWARTE KNOL, RAUW TE ETEN MET DE SCHIL

DE GEHELE WINTER

6. KOOLRAAP: RAUW OF GESTOOFD TE ETEN
7. VELDSL: KLEIN, GROEN BLADGEWAS
8. SPRUITJES: RAUW OF GESTOOFD
9. WINTERPOSTELEIN: GROEN, VLEZIG BLADGEWAS, RAUW EN GESTOOFD
10. KNOLCAPUCIEN: PITTIG SMAKENDE WITTE KNOL, RAUW
11. BOERENKOOL: BLADEREN GESTOOFD, JONGE BLAADJES RAUW
12. PREI: RAUW EN GESTOOFD

Permacultuurtuin in Eindhoven

Van tegels naar kikkers

↑ Bovenaanzicht van de tuin

Onze tuin is een plek waar planten en dieren sinds 2019 hun gang kunnen gaan. In een wijk met tuinen vol heesters waar hoveniersbedrijven af en aan rijden, hebben wij een behoorlijk afwijkende tuin gemaakt met een grote, organisch gevormde vijver, veel inheemse beplanting en gesloten kringlopen. Graag neem ik jullie hieronder mee in de ontwikkeling van deze tuin.

AUTEUR EN FOTO'S WOLMET BARENDREGT

Wolmet is permaculturiste, redacteur voor Permacultuur Magazine en ecologisch tuinontwerper in opleiding.
wolmetbarendregt.nl

Hoe is het project ontstaan?

Ik ben begonnen met het aanleggen van onze tuin in juli 2019. Toen verhuisden wij met z'n drieën (ikzelf, mijn man Halbe en mijn dochter Lene) vanuit Zweden naar Nederland. In Zweden had ik me al enigszins verdiept in de permacultuur, en mijn plan was om in Nederland vanaf september een PDC (Permaculture Design Course) jaaropleiding te gaan doen en tegelijkertijd mijn tuin aan te leggen.

Wat is het voor project?

Het is een privétuin in een buitenwijk van Eindhoven.

Wat is het doel van het project?

Mijn doel was om deze tuin te transformeren van een stadse, betegelde tuin naar een plek vol leven.

Hoe verliep het ontwerpproces?

Toen we naar dit huis verhuisden, was de tuin een beetje verwaarloosd. Een jaar of twintig geleden was de tuin ontworpen naar de mode van die tijd. Veel bestrating in allerlei vormen en heesterborders aan de randen. De vorige bewoners vonden dat prima, want daardoor konden hun kleine kinderen er leren fietsen. Gelukkig stonden er wel een aantal oude bomen, zoals een grote walnoot en een esdoorn. Het eerste jaar heb ik besteed aan het verwijderen van de bestrating zonder dat ik een vastomlijnd plan had. Deze periode viel samen met mijn PDC, dus die tijd heb ik vooral gebruikt om te observeren. Ik zag waar er zon was en waar niet, en testte hoe waterdoorlatend de grond was. De enige echte ingreep die ik deed, was het aanleggen van een composthoop zodat we ons keukenafval konden gaan composteren. Verder praatte ik vaak met mijn man en dochter over wat zij belangrijk vonden in de tuin.

Zoals veel kinderen, wilde mijn dochter een zwembad in de tuin. Dat paste natuurlijk niet bij mijn doel om de tuin tot een plek vol leven te maken. Als compromis stelde ik voor om dan een zwemvijver te maken. Ook daarbij wilde ik dat het zo natuurlijk mogelijk zou zijn. Dus geen vierkante bak met een helofytenfilter, maar een meer organische vorm zonder het gebruik van beton. Dat betekende dat de vijver erg groot moest worden omdat de bodem langzaam moest aflopen. Ook stelt een zwemvijver eisen aan de ligging. Er mag niet te weinig zon zijn en er mag geen blad invallen.

Met die randvoorwaarden en de resultaten van mijn observaties ben ik gaan ontwerpen. Ik wilde vooral dat het plekje onder de *Catalpa*, waar je in de zomer heerlijk in de schaduw kunt zitten, behouden bleef. Verder wilde ik alle bomen (behalve de zieke

perzikboom) en de meeste beplanting behouden. In overleg met Loek Gorris, die de vijver heeft aangelegd, kwam de vijver in een bocht om het terrasje onder de *Catalpa* te liggen. De randen van de vijver zijn meteen beplant met inheemse oeverbeplanting, zoals watermunt, pijlkruid, moerasandoorn en veenpluis. De overige gedeelten, verder van de vijver, heb ik in etappes ontworpen nadat de vijver af was.

Welk permacultuurprincipe spreekt je het meest aan en hoe is dat terug te zien in het project?

Het principe 'Gebruik randen en waardeer de marge' is denk ik het principe wat mij het meest aanspreekt. Alles in mijn tuin is bochtig, en ook bij de tuinen die ik nu ontwerp als deel van mijn opleiding tot ecologisch tuinontwerper, heb ik een uitgesproken voorkeur voor randen. Bij de randen komt alles tot leven; zo maken de libellen, kikkers en vogels veel gebruik van de randen van onze vijver.

Is er een zone 5?

Achterin de tuin was een wilde zone met de walnoot, een hazelaar, hoge rododendrons en een schuurtje. Het schuurtje hebben we afgebroken en daar hebben we veel grond uit de vijver naartoe verplaatst om ervoor te zorgen dat er zo weinig mogelijk afgevoerd moest worden. Behalve dat opgehoogde gedeelte, waar ik inheemse struiken zoals een vlier en een wilde lijsterbes heb geplant, is het een redelijk ondoordringbare boszone. Dit gedeelte fungeert als een zone 5. Het enige wat ik daar doe, is grote takken toevoegen aan de takkenril als een van de bomen gesnoeid moet worden.

Wat zijn de kenmerken van de locatie?

De tuin ligt op het zuiden met schuttingen en hoge bomen rondom. De bodem bestaat uit zand met veel puin van de bouw van de wijk in de jaren '60. De tuin is alleen bereikbaar vanuit het huis en de garage. De zwemvijver is daarom ook helemaal met de hand uitgegraven. Naast de bomen bestond de oorspronkelijke beplanting voornamelijk uit heesters. In de omgeving zijn veel kikkerpoelen, met onder andere de beschermde kamsalamander.

Hoe werkt de organisatie? Hoe is het project georganiseerd?

Wij gebruiken en onderhouden de tuin zelf. Loek Gorris heeft de zwemvijver aangelegd met hulp van vele gravers, onder andere van de Voedselboskabouters en mijzelf.

Wat maakt het project tot een permacultuurproject?

Ik maak gebruik van alle permacultuurprincipes in mijn tuin, en daarmee is het zeker een permacultuurproject. Het enige principe dat misschien nog wat aandacht nodig heeft, is het zorgen voor opbrengst. Veel van de fruitbomen en -struiken leveren nog weinig op, en mijn luie manier van tuinieren zorgt ervoor dat de opbrengst die ik heb, vooral naar de vogels en eekhoorns gaat. Ik heb daar wel vrede mee, want het past goed bij mijn doel om een tuin vol leven te scheppen.

Waar ben je trots op?

Ik ben heel trots op het feit dat we zoveel leven in onze tuin hebben. Er zitten kamsalamanders, groene en bruine kikkers, libellen en waterjuffers. 's Avonds scheren er vleermuizen over de vijver, en af en toe pikt een ijsvogel er wat lekkers uit. Eekhoorns komen op de walnoten en hazelnoten af, en het krentenboompje wordt druk bezocht door de duiven.

↑ Vier jaar na aanleg van de vijver

Welke uitdagingen zijn er geweest?

De grootste uitdaging was het verwijderen van de verharding. We zijn daar bijna een jaar mee bezig geweest en ik heb er een poos een tenniselleboog van gehad. Ook was het soms lastig om te bedenken wat we met alle weggehaalde tegels moesten doen. Uiteindelijk is een groot gedeelte hergebruikt om stapelmuurtjes en borderranden te maken. De rest is opgehaald door mensen uit de buurt.

Wat zou je een volgende keer anders doen?

Ik hoop dat ik de volgende keer nog meer rust neem om te observeren. Mijn drang om van iets vrij dood een tuin vol leven te maken, was erg groot. Hoewel ik zeker weer een vijver zou willen hebben in een volgende tuin, weet ik niet of dat weer een zwembijver zou moeten zijn. Voor mijzelf is het zwemmen ondergeschikt aan de ecologische waarde, en onze dochter vindt zwemmen tussen de planten toch een beetje eng. Mijn man en ik

nemen af en toe wel een duik, maar met een kleinere vijver zou ik meer ruimte voor opbrengst hebben.

Wat zijn de plannen voor de toekomst?

Ik maak niet zoveel plannen. Eigenlijk geniet ik op dit moment vooral van de spontane veranderingen die ontstaan. Elk jaar is weer anders. Zo staat er dit jaar overal slangenkruid dat zich kranig weert tegen de droogte, juffertje-in-het-groen, judaspenning, en een heleboel gladiolen op de meest stenige plekken.

↑ Een enorme uitdaging staat ons te wachten

↓ Direct na aanleg van de vijver

Informatie over het project:

Naam van het project:

privétuin met zwembijver

Locatie: een woonwijk in Eindhoven

Grootte: ongeveer 300 vierkante meter

Grondsoort: zand

Sinds: 2019

Ontwerper: Wolmet Barendregt

↑ Veel spontaan opkomende planten zoals vingerhoedskruid

PERMACULTUUR: VERLEDEN, HEDEN EN TOEKOMST

INTERVIEW MET DAVID HOLMGREN

David Holmgren en Bill Mollison zijn samen de grondleggers van permacultuur. Toen ik hoorde dat Permacultuur Magazine gaat stoppen, dacht ik: het zou mooi zijn om David Holmgren te interviewen en samen met hem te kijken naar het verleden en de toekomst van permacultuur. Ik schreef een verzoek voor een interview en tot mijn grote verbazing zei hij ja.

AUTEUR RUTGER SPOELSTRA

Rutger is architect, permacultuur-ontwerper en docent.

rutgerspoelstra.nl

In het begin spreken we wat over koetjes en kalfjes, zoals dat meestal gaat bij de start van een interview. Dan gebeurt er iets opmerkelijks: hoewel ik de interviewer ben, stelt hij mij vragen. Hij vraagt wie ik ben, wat ik doe en waar ik woon. Hij vraagt over ons magazine en wat voor lezers we hebben, zodat hij daar tijdens het interview rekening mee kan houden. Dat voelt echt als een permacultuurhouding: eerst observeren en analyseren en dan pas reageren. Ik merk meteen dat permacultuur diep in zijn bloed zit.

Wortels

Als opening vraag ik naar de ontstaansgeschiedenis van permacultuur. Hij heeft dat al talloze malen verteld en ik heb er meerdere varianten van gehoord en gelezen, maar toch verrast zijn antwoord me. Permacultuur wordt soms als iets nieuws gebracht, maar – zo benadrukt David – het is diep geworteld in het verleden. Permacultuur komt niet uit het niets, het borduurt voort op eerdere ontwikkelingen. Hij omschrijft permacultuur als een tak van de boom van de biologische landbouw en hij prijst zijn voorgangers. Een aantal wortels die hij noemt, zijn:

- het werk van J. Russell Smith en in het bijzonder zijn boek: *Tree Crops A Permanent Agriculture*;
- de ontwikkeling van de biodynamische landbouw door Rudolf Steiner;
- het werk van P. A. Yeomans en dan vooral het ontwikkelen van het keyline-systeem;
- de ontwikkeling van de natuurlijke landbouw in Japan, die zich onafhankelijk heeft ontwikkeld van de westerse wereld;
- en natuurlijk het rapport van de club van Rome: *De grenzen aan de groei*.

Maar waar permacultuur het meest van geleerd heeft, is van inheemse bevolkingen en hun traditionele praktijken. Niet alleen in Australië, maar overal ter wereld.

Het ontstaan van permacultuur

David werd geboren in 1955. Hij omschrijft zichzelf als 'tweede generatie activist'. Zijn ouders protesteerden tegen zaken als de oorlog in Vietnam en racisme. David is opgevoed met het idee dat je zelf moet nadenken, niet blind geloven wat autoriteiten en experts vertellen. En ook dat je moet opkomen voor wat je gelooft en – als dat nodig is – weerstand moet bieden aan groepsdruk. Na het afronden van zijn middelbare school reist David een jaar liftend door Australië. In Tasmanië stuit hij op de studie *Environmental Design* die hem intrigeert. Hij besluit deze studie te gaan volgen. De studie is een radicaal experiment; er is geen vast curriculum, geen vast tijdschema en studenten hebben grote invloed op de keuze van docenten. Daar, bij een seminar van *Environmental Design*, ontmoet hij Bill Mollison. Bill is veel ouder – geboren in 1928 – en is op dat moment docent bij de faculteit psychologie aan de Universiteit van Tasmanië. Bill en David raken in gesprek en delen een fascinatie voor de relatie tussen de mens en natuurlijke systemen. Hun discussies leiden ertoe dat David hierover een scriptie gaat schrijven voor zijn studie. Het manuscript gaat over het grensvlak van landbouw, landschapsarchitec-

tuur en ecologie, waarbij de natuur als voorbeeld werd gebruikt. David was geen student van Bill, er was geen formele relatie. Hij vertelde dat hij zelfs nooit naar een psychologieles van Bill is geweest. Wel was Bill een raadgever, een mentor; Bill en David werkten nauw samen. Ze deelden zelfs een tijd een huis en een tuin, waar ze hun ideeën uitprobeerden. Ook gingen ze regelmatig samen op reis voor inspiratie en verzamelden ze samen planten.

Na twee jaar werken aan de scriptie studeert David af. Bill zorgt ervoor dat het werk niet in een la verdwijnt maar de wereld in gaat. Samen hebben ze het verder uitgewerkt tot het boek *Permaculture One: a perennial agricultural system for human settlements*. Het boek is de kickstart van de permacultuur. David noemt een aantal kenmerken die permacultuur onderscheidend maken. Permacultuur is praktisch en holistisch. Het richt zich niet op waar je tegen bent, maar waar je voor bent: niet vechten tegen de wereld die je niet wil, maar bouwen aan de wereld die je wel wil. Hij noemt het zelfs een protest tegen de protestgeneratie. En permacultuur is voor iedereen: mensen van alle culturen, geloven en politieke voorkeuren zijn welkom.

De ontwikkeling van permacultuur

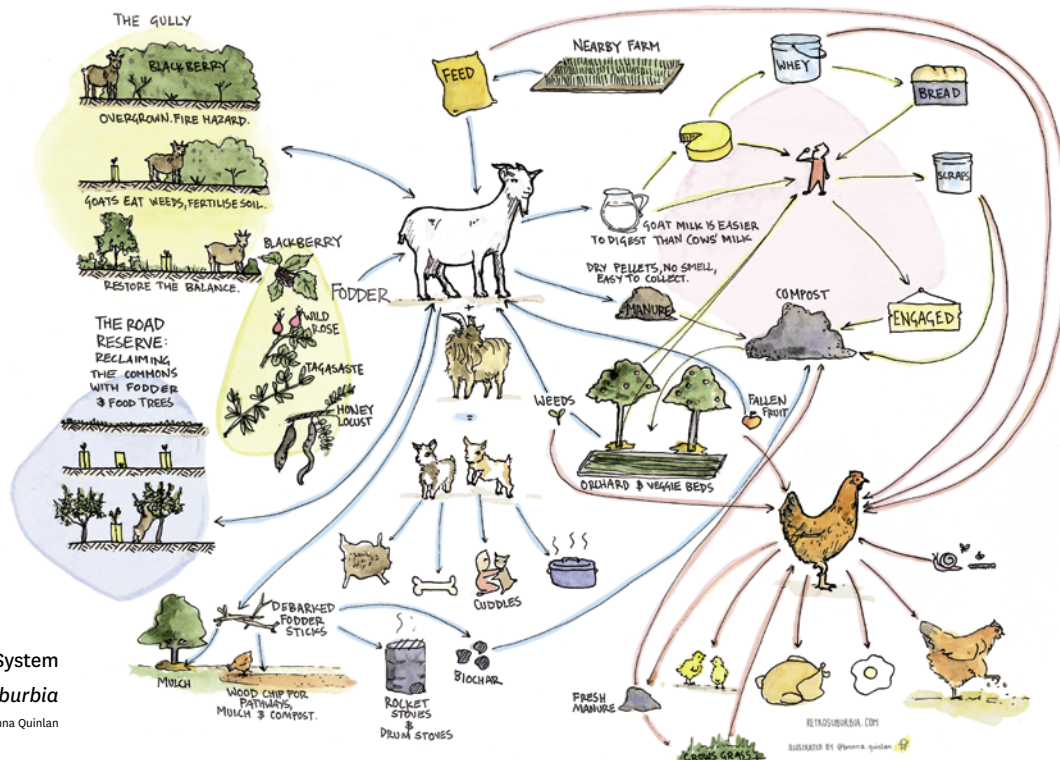
Na *Permaculture One* gaan Bill en David ieder hun eigen weg. David is nog jong en gaat ervaring opdoen en zijn ideeën in de

Foto: Happen Films

↑ Melliodora vanuit de lucht

The Melliodora Goat System
Tekening uit het boek *RetroSuburbia*
Illustratie: Brenna Quinlan

praktijk brengen. Bovendien wil hij met zijn handen werken, praktische vaardigheden ontwikkelen. Zijn eerste grote project is het landgoed van zijn moeder, die op latere leeftijd naar het platteland was verhuisd.

Niet lang daarna ontmoet David zijn partner Su Dennett. Hij begint *Holmgren Design* en gaat aan de slag als consultant. In 1985 kopen ze een stuk land: Melliodora. Het is een hectare groot en is vernoemd naar de boom *Eucalyptus melliodora* die op het terrein groeit. Het is een echte proeftuin. Ze bouwen er hun eigen passiehuus en leggen onder andere groentetuinen, boomgaarden en vijvers aan. Het project is goed gedocumenteerd, iets wat zeldzaam is in de permacultuur. Er is een boek over verschenen en er zijn meerdere documentaires over gemaakt. Ze wonen en werken er nog steeds, ze blijven observeren en reageren en het terrein blijft zich ontwikkelen.

Bill Mollison gaat ondertussen een heel andere kant op: hij gaat permacultuur de wereld in brengen. Hij richt het eerste permacultuurinstituut op in 1979. Twee jaar later geeft hij de eerste *Permaculture Design Course* (PDC). Dit is een stoomcursus ecologie en ontwerpen van minimaal 72 uur, waarin de deelnemers helemaal worden ondergedompeld in de wereld van permacultuur. Ook schrijft hij het boek *Permaculture – A Designer's Manual*. Het is zijn meesterwerk, een indrukwekkend boek waarin hij de basisideeën van permacultuur uitlegt en laat zien hoe je permacultuur kan toepassen op verschillende grondsoorten en in allerlei klimaten.

Dankzij Bills enthousiasme en charisma gaan steeds meer mensen permacultuur in de praktijk brengen. Zo ontstaat er langzaam een gemeenschap van gelijkgestemde mensen buiten de academische wereld: de permacultuurbeweging. "We hebben samen het permacultuurconcept bedacht, maar Bill Mollison is de vader van de permacultuurbeweging", zegt David hierover. David was hier niet actief bij betrokken, hij had een rol op

afstand, meer als observator. Hij was in het begin sceptisch over de permacultuurbeweging, zijn ideeën waren meer anarchistisch. Toch hebben David en de permacultuurbeweging elkaar jaren later alsnog omarmd. Dat was nadat Holmgrens boek *Permaculture: Principles and Pathways Beyond Sustainability* uitkwam. In dat boek uit 2002 brengt hij 25 jaar denken, doen en lesgeven samen.

In de loop der jaren komt en gaat de interesse voor permacultuur. Vele nieuwe mensen zorgden voor nieuwe ontwikkelingen, verdieping en verbreding. Permacultuur werd langzaam volwassen. Ook ontstonden er nieuwe bewegingen vanuit de permacultuur, zoals Global Ecovillage Network en de transitiebeweging.

Ontwerpproces

Ons gesprek verplaatst zich langzaam van het verleden naar de toekomst. Ik vraag David welke aandachtspunten er zijn voor de permacultuurbeweging in de komende jaren. Het eerste wat hij noemt, is het beter begrijpen en beheersen van het ontwerpproces. Nu is het nog een zwarte doos, een mysterie. Aan het begrijpen van het ontwerpproces werd gewerkt door Davids vriend en collega Dan Palmer op de website *Making Permaculture Stronger*. Daar bekeek Dan Palmer permacultuur met een kritische blik, met als doel deze sterker te maken. Op die website staat een groot aantal interviews en discussies met permacultuuristen over het ontwerpproces. Helaas is Dan Palmer niet meer in leven. Hopelijk wordt zijn zoektocht door andere permacultuuristen voortgezet.

Verbinden

"Wat is de belangrijkste uitdaging voor permacultuur in de toekomst?", vraag ik hem. Hij hoeft geen seconde na te denken: "Het maken van nieuwe verbindingen." In de loop van het gesprek komen vier groepen om mee te verbinden ter sprake: de macht, gewone mensen, niet-verbonden en de inheemse bevolking.

Een belangrijke verbinding om te versterken is die met het centrum van de macht – wat hij de binnenkant noemt: politiek, bedrijfsleven, de academische wereld. Er is daar tegenwoordig veel aandacht voor permacultuurthema's zoals biodiversiteit, klimaat en uitputting van grondstoffen. Helaas zijn de oplossingen die ze nastreven bijna altijd high-tech en globalistisch. Het zou mooi zijn als we ze enthousiast kunnen maken voor lokale, low-tech oplossingen om zo een veerkrachtiger systeem te bouwen. De vraag aan de permacultuurgemeenschap is of we dat willen, meer verbinding met de macht? Dat hangt ook samen met de vraag waar we ons positioneren.

Staan we aan de rand van de maatschappij of zijn we mainstream?

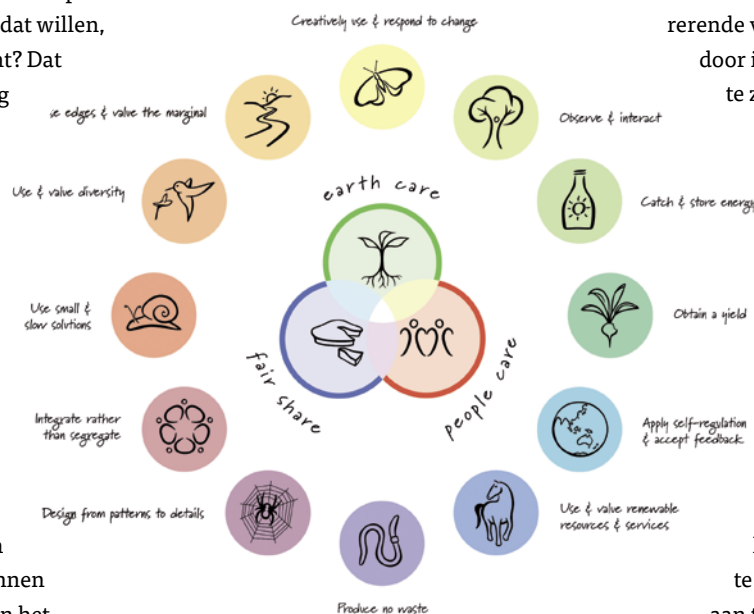
Een andere verbinding om te versterken is die met gewone mensen, het midden. Hierbij kunnen we ons het beste richten op het oplossen van praktische zaken. Dit kan zijn door te laten zien hoe mensen de kosten van hun levensonderhoud kunnen verlagen, meer autonomie kunnen krijgen, minder afhankelijk van het systeem kunnen zijn en dus een grotere vrijheid kunnen hebben.

De beste manier om dit te doen is door gemeenschappelijke grond te vinden en niet door te preken. Je hoeft het niet ideologisch eens te zijn met elkaar, maar je richt je op de zaken waarover je het wel met elkaar eens bent. Davids boek *RetroSuburbia* gaat hierover, het is lokaal en praktisch. Het boek is in de eerste plaats bedoeld voor mensen in de Australische buitenwijken. “*RetroSuburbia* is gericht op praktische low-tech oplossingen die onze afhankelijkheid van geglobaliseerde productie verminderen.” Het boek is in coronatijd gratis online gezet, omdat David en Su het belangrijk vonden dat in zo’n moeilijke tijd deze informatie gratis toegankelijk was voor iedereen.

Ook belangrijk is de verbinding met mensen aan de rand van de maatschappij: mensen die niet mee kunnen komen, in armoede leven, ziek of verslaafd zijn, vluchtelingen, daklozen, mensen die op de een of andere manier niet willen of kunnen passen in de maatschappij. “Verbinden met de niet-verbondenen” noemt hij het. Het is een groep die hard groeit en het belangrijkste voor deze groep is overleven. Hierbij kunnen we helpen door te focussen op zaken die verband houden met acute zorgen: voedsel, drinkwater, huisvesting, gezondheid en energie. Daarnaast kunnen we ook mensen uit deze groep een plek geven in onze permacultuurprojecten en zo zorgen voor zingeving in hun leven. Gebruik randen en waardeer de marge, is een van David Holmgrens permacultuurprincipes. Randen zijn belangrijk in permacultuur. In plaats van als beperking kun je de rand ook zien als een dynamisch en productief deel van het systeem, er ligt hier veel potentie.

Maar de belangrijkste verbinding – de allerbelangrijkste – is volgens David die met de inheemse volkeren. “Ga terug naar de inheemse bevolking en leer van hen.” In Nederland en België is er geen inheemse bevolking meer – zoals in Australië – maar er is nog wel veel oude kennis en wijsheid aanwezig waar we als permacultuurgemeenschap veel van kunnen leren.

David's aandacht voor verbinden is de belangrijkste les voor mij uit het interview. Ik hoop dat we er samen mee aan de slag gaan, door inspirerende voorbeelden te laten zien en door inspirerende voorbeelden te zijn.

Permacultuur Ethiek & Ontwerpprincipes van David Holmgren

Bron: permacultureprinciples.com

Ten slotte

David spreekt rustig en weegt zijn woorden zorgvuldig. Hij heeft veel nagedacht over de zaken waar hij over spreekt en hij heeft ook veel praktische ervaring. Wat me verder opvalt is dat schrijven essentieel is voor hem. Schrijven helpt hem om dingen te begrijpen, te verwoorden en structuur aan te brengen in zijn gedachten.

Hij verwijst vaak naar artikelen en boeken die hij geschreven heeft. Die teksten heb ik dan ook gebruikt als aanvulling op het interview.

Hij sluit ons gesprek af met de mooie woorden: “*Let’s fix things!*” Ik heb geprobeerd het te vertalen, maar omdat het woord fix in het Engels zoveel verschillende betekenissen heeft – oplossen, herstellen, in orde brengen, regelen, repareren, opknappen – wil ik het slotwoord onvertaald laten en eindigen met de Engelse woorden van David Holmgren:

“*Let’s fix things!*”

MEER INFO:

holmgren.com.au

melliodora.com

permacultureprinciples.com

De ekster

Nieuwsgierige langstaart

AUTEUR JORIS LUYPAERT
FOTO YGGDRASIL

Joris Luypaert was van jongs af geïnteresseerd in de natuur. Via de schooltuin in Denderleeuw probeert hij jongeren warm te maken voor ecologisch tuinieren, vertrekkend vanuit de ervaring in zijn eigen tuin.

Portret

Eksters zijn gemakkelijk te herkennen aan hun karakteristieke roep en hun zwart-witte verenkleed. Op buik en schouders domineert de witte kleur, de lange staart is groenglanzend en de vleugel heeft een blauwzwarte glans.

Voedsel

De ekster is een alleseter. Voor het grootste gedeelte bestaat zijn voedsel uit op de grond gevangen insecten. Aas en aangereden dieren staan het hele jaar door op het menu. In de lente wordt dit aangevuld met veel ongewervelden zoals rupsen of kevers. Eieren en jongen van andere vogels worden dan ook gegeten. In het totale aanbod is dit echter zeer beperkt. In de herfst komen hier vruchten bij en in de winter zaden (onder meer via voedertafels in tuinen). In weiden met schapen of koeien gaan ze bij het vee op zoek naar allerlei insecten of parasieten. In stedelijke gebieden ruimen ze allerhande afval zoals broodresten of andere etensresten op. Jonge eksters gaan vaak samen op zoek naar voedsel en een geschikte slaapplek.

Woonplaats en voortplanting

Eksters kan je tegenwoordig vaak in tuinen aantreffen. Tuinen met enkele grote bomen en veel variatie in een open

landschap genieten de voorkeur. In dichte bossen of volledig open gebieden zal je niet snel eksters zien.

Eksters blijven hun hele leven bij elkaar.

In de top van een grote boom starten ze met de bouw van een nest. Deze bouw kan weken duren. De nesten zijn groot, hebben vaak een verborgen ingang en bestaan behalve uit allerhande takken ook uit aarde en klei. Een goed gebouwd nest kan jaren na elkaar gebruikt worden. Dit nest kan dan ook door uilen of valken gekozen worden. De bouw ervan kan al heel snel in het jaar starten, vaak zelfs al in januari. De meeste broedsels vind je dan in april of mei terug. Het vrouwtje broedt circa drie weken op de eieren. Tijdens dit broeden wordt ze van voedsel voorzien door het mannetje. Elk jaar wordt één broedsel voortgebracht.

Functie

In onze tuinen kunnen eksters nuttig werk verrichten. Zeker in de lente eten ze vele insecten en andere dieren zoals slakken, die ze makkelijk op de grond terugvinden. Zelf zijn eksters voedsel voor katten, vossen, marters, buizerds en haviken. Dat zijn de belangrijkste vijanden van deze mooie zwart-wit gekleurde vogels. En zo zien we maar weer: de ene zijn dood is de ander zijn brood.

Een boodschap van hoop

AUTEURS

MARC SIEPMAN, MARCSIEPMAN.NL

CAROLINE SIEPMAN, CAROLINESIEPMAN.NL

FOTO'S MARC SIEPMAN

ILLUSTRATIE INGE LEONORA-DEN OUDEN

Het gevoel bij te dragen aan een mooiere wereld geeft hoop; actieve hoop, zoals Joanna Macy het noemt. Dat is ook het aantrekkelijke aan permacultuur: de handen uit de mouwen en een verschil maken. Het maakt niet uit of het iets groots en meeslepends is of iets kleins. Miljoenen mensen die iets kleins doen, maken samen ook een verschil. En de impact wordt nog groter als we elkaar hierin bekrachtigen.

Mogelijkheidszin

Er zijn in de wereld te veel problemen om op te noemen, laat staan hier te behandelen. Toch zijn de oplossingen tamelijk eenvoudig. Zo eenvoudig dat ze al snel worden afgedaan als simplistisch. Hier ligt een eerste, cruciale, stap: ten diepste weten dat het ook anders kan.

Er is een heel scala aan toekomstscenario's denkbaar. Er zijn doemscenario's, waarbij alles en iedereen ten onder gaat. Evengoed kunnen we ons scenario's voorstellen die schoonheid, verbinding en gezondheid bieden. We kunnen kiezen of we meegaan in bestaande, vernietigende structuren. We kunnen ons tegen deze structuren verzetten, laten horen waar we het niet mee eens zijn. We kunnen ook werken aan wat we wél willen.

We hebben geen controle over hoe de toekomst zich ontvouwt, maar we hebben er wel invloed op. Het begint allemaal met een droom. Hoe zouden we willen dat de wereld eruitziet? En wat zou er gebeuren als we in die droom gaan geloven en vandaag nog stappen ondernemen om die uit te laten komen? Als we een duwtje geven in de richting die we wenselijk vinden? Er is nooit maar één manier, één weg, één mogelijkheid, één scenario. Er zijn altijd talloze alternatieven.

Volgens filosoof Robert Musil (1880 – 1942), grondlegger van het essayisme, bestaat er niet alleen een werkelijkheidszin, maar ook een mogelijkheidszin. Dit is het vermogen om "alles te bedenken wat er net zo goed zou kunnen zijn, en om niet meer belang te hechten aan wat er wel is dan aan wat er niet is".

Mensen met werkelijkheidszin leven in de bestaande wereld en proberen zich daar zo goed en kwaad als het gaat mee te verhouden. Van de zogenoemde idealisten, mensen met mogelijkheidszin, wordt gezegd dat ze niet realistisch zijn en de werkelijkheid zelfs uit de weg gaan. Deze mensen gebruiken de huidige werkelijkheid echter als opstapje voor het creëren van een andere wereld. Zij stellen zich deze mogelijke wereld voor en werken tegelijkertijd aan de realisatie ervan.

Gemeenschapszin

Vrijwel alle problemen die we in de wereld zien, zijn eigenlijk symptomen van andere, meestal grotere problemen. Pas als we de oorzaken van deze problemen aanpakken, komt er echte verandering.

Depressie, eenzaamheid, verslaving, burn out, onverwerkte (intergenerationele) trauma's, gebrek aan zingeving, armoede, honger, dakloosheid, ongelijkheid, autoritaire overheden, verloedering, geweld, diefstal, biodiversiteitsverlies, dierenleed, gezondheidsklachten ... het lijken ongerelateerde problemen, die nooit één gezamenlijke oplossing kunnen hebben. Toch kunnen ze allemaal in en door gemeenschappen worden opgelost. Niet door te bestrijden wat we niet meer willen, maar door de omstandigheden te creëren waarin alles en iedereen kan floreren.

In een wereld waarin het merendeel van de mensen moet lijden, zodat anderen kunnen feesten alsof er geen morgen is, lijdt

iedereen. Ook de mensen die feesten, want ze leiden een zielloos bestaan. Niet-jezelf-zijn veroorzaakt kleine tot grote trauma's. Als deze niet geheeld worden door liefdevolle gemeenschappen, kunnen deze leiden tot kleine en grote gedragsstoornissen, zoals fobieën, agressie, onverschilligheid, narcisme en psychopathie. In gemeenschappen waarin iedereen zich onderling afhankelijk voelt, kan iedereen hoopvol, gelukkig, gezond en vrij zijn en overvloed ervaren.

We zijn vergeten dat alle organismen altijd in gemeenschappen hebben geleefd. Alleen door samenwerking zijn ze in staat om alle uitdagingen het hoofd te bieden. Dat geldt onverminderd voor mensen. Maar in plaats van gemeenschappen te vormen, zakten we steeds verder weg in de illusie van afgescheidenheid. We werden ons steeds minder bewust van onze innige verbondenheid met alles om ons heen. Volgens Thích Nhất Hạnh (1926 – 2022) is het doel van ons leven op Aarde deze illusie te overstijgen. Ook zei hij dat de volgende boeddha geen mens zal zijn, maar een Sangha: een gemeenschap van mensen, die oefent door te doen. Alles wijst erop dat hij daarin gelijk had.

Prettige apocalyps gewenst

Er zijn altijd visionairs geweest. Mensen die de wereld op een andere manier zagen. Sommige worden als helden binnen-gehaald, maar meestal worden zij verketterd. Zij zien eerder hoe de dingen zijn én hoe ze zouden kunnen zijn. Zij zagen en zien dat controle leidt tot het verdwijnen van relaties, wat weer leidt tot instorting van (eco)systemen.

Wat er allemaal gebeurt, lijkt apocalyptisch en dat is het ook: 'apocalyps' betekent 'openbaring'. Wat de visionairs al veel eerder zagen, begint nu voor iedereen zichtbaar te worden. Dat maakt de weg vrij voor een tijdperk van vertrouwen, waarin relaties en gemeenschappen geheeld worden.

Volwassenwording van de mensheid

De duistere zijde van onze 'samenleving' kent zijn oorsprong in de illusie van afgescheidenheid, maar er is nog een verwante reden aan te wijzen: we zijn nooit volwassen geworden. Kinderen nemen alleen maar, en dat is prima. Op een gegeven moment moet een kind echter ook leren om te geven.

Inheemse culturen hebben rituelen ontwikkeld waarmee kinderen in een klap volwassen worden: de initiatie. Dat zijn tamelijk traumatische gebeurtenissen, maar doordat de kinderen in gemeenschap leven, verwerken ze deze trauma's zonder verdere problemen. In onze industriële cultuur moeten wij het zonder initiatie stellen, vandaar dat lang niet iedereen volwassen wordt. Je ziet het terug in het kapitalisme: we nemen, nemen en nemen,

maar geven niets terug aan de Aarde of aan gemeenschappen. De apocalyptische gebeurtenissen zijn voor veel mensen traumatisch. Het hoopvolle van alle ellende is dat we massaal een initiatie door kunnen maken, en ons daarmee vrijwel van de ene op de andere dag weer met elkaar kunnen verbinden.

Overvloed

Iedereen heeft weleens iets onvoorwaardelijk voor een ander gedaan. En dat voelt goed. Dankbaarheid geeft energie, maar ook stiekem iets voor een ander doen, geeft voldoening. Stel je een web van dergelijke relaties voor waarin er een constante uitwisseling is. Dat is de essentie van een gemeenschap: alles stroomt onvoorwaardelijk. Spullen, kennis, liefde, ideeën, dromen ... iedereen geeft en ontvangt. Daardoor ontstaat er overvloed: de zekerheid dat alles wat je nodig hebt, er is op het moment dat je het nodig hebt.

Zulke gemeenschappen hebben een helend effect, zowel voor de Aarde als voor de mens.

Omdat mensen zich weer verbonden voelen, is er minder depressie en zoeken minder mensen hun heil in consumptiegedrag. Bovendien zijn er sowieso veel minder spullen nodig als ze van hand tot hand gaan. Ook is er minder verspilling van grondstoffen en energie.

Lokale gemeenschappen hebben daarnaast nóg een ecologisch voordeel: als je direct afhankelijk bent van je omgeving voor je voedsel, drinken en alle andere levensbehoeften, zul je het niet in je hoofd halen om die uit te putten, te vervuilen of uit te buiten.

We zijn onze verhalen

We hebben geleefd in een samenleving die die naam niet waardig was; 'afgescheidenleving' zou een betere benaming zijn geweest. Deze kwam voort uit verhalen waarin we allemaal individuen zijn die losstaan van 'de natuur'. Het is nu tijd om echt samen te gaan leven. Deze nieuwe samenleving komt voort uit verhalen van verbinding. Op dit moment zitten we nog in de leegte tussen die twee verhalen in. Niemand weet hoe de nieuwe wereld eruit gaat zien, maar we hebben er allemaal invloed op. Elke actie, elke gedachte die de wereld wat mooier maakt, draagt bij aan het nieuwe verhaal, aan de nieuwe wereld.

Een samenleving ontstaat door interactie met anderen, veelal via taal. Door elkaar hoopvolle verhalen te vertellen, verbinden we ons aan elkaar en aan deze verhalen. Juist in deze interactie ontstaat de samenleving. Op dit moment rouleren er veel verhalen die angst oproepen, verhalen over wat er allemaal (nog erger) mis kan gaan. Als we deze verhalen geloven en we ze blijven vertellen, dragen we automatisch bij aan de verwerkelijking ervan. Als het dan inderdaad misgaat, zullen we zeggen: zie je wel, ik heb het toch gezegd!

De nieuwe verhalen gaan over overvloed, vertrouwen en samenleven en dragen daar ook aan bij. Niet alleen de thema's van de verhalen veranderen, maar ook ons woordgebruik. We hebben andere woorden nodig die nieuwe toekomstbeelden schetsen. We hebben de tijd nodig om opnieuw te leren luisteren naar elkaars verhalen. Het gaat er niet om het beste verhaal te kiezen. Alle verhalen verstrengelen zich, ze versterken elkaar.

De revolutie is al gaande

De exponentiële curve, die je ziet bij verwoestijning, biodiversiteitsverlies, uitputting van grondstoffen, vervuiling en dergelijke, is natuurlijk problematisch. We horen en lezen daarom vaak dat het tijd wordt voor een revolutie. Het is goed om te beseffen dat de revolutie allang gaande is. De onderstroom wordt steeds sterker en het huidige verhaal brokkelt steeds verder af. Tegelijkertijd neemt het bewustzijn en daarmee de weerstand toe. Iedereen geeft daar een andere uiting aan. Steeds meer mensen kiezen ervoor anders te leven, anders met elkaar om te gaan. Simpelweg omdat ze geloven dat het anders kan en dat ook bij anderen zien. En ook dat gaat exponentieel. In het begin denk je dat er niets gebeurt, maar voordat je er erg in hebt, is de droom werkelijkheid geworden.

Daar waar wanhoop in het duister op de loer ligt, danst hoop op blote voeten in de zon.

A photograph of four people standing in a forest. On the left, a man in a dark blue jacket is handing a magazine titled 'Voedselbossen' to a woman in a black leather jacket. Behind them stand a man in a white shirt and a woman in a patterned shirt and jeans. The forest floor is covered in moss and fallen branches.

Een nieuw magazine: Voedselbossen

Transitie naar een nieuw landbouwsysteem

In de jaren na de Tweede Wereldoorlog werd alles op alles gezet om honger in ons werelddeel uit te bannen. Deze gedachte in samenhang met de mechanisering, aangejaagd door de beschikbare gelden uit het Marshallplan, en later de automatisering in onze landbouw, maakte het mogelijk dat we meer dan genoeg voor onszelf hadden; we konden zelfs gaan exporteren. We gingen op wereldschaal meedoen. Het was het begin van een snelle evolutie die welvaart bracht, maar die aan de basis ligt van de problemen waarmee we nu geconfronteerd worden. En dan ontstond een tegenbeweging.

AUTEUR ARJAN VAN ESSEN
FOTO'S STICHTING GROENER

Arjan van Essen is de oprichter van Stichting Groener. Als boerenzoon en met twintig jaar onderwijservaring is hij nu bezig met het delen van kennis over voedselbossen. Arjan heeft als ambitie dat in 2035 elke plaats zijn eigen voedselbos heeft.

Van keuterboer tot megaboer

Voor de automatisering en alles wat ermee samenhang, was blijvend geld nodig, hier hebben we ook het systeem veranderd. We zijn niet alleen op een andere manier gaan kijken naar onze voedselvoorziening, maar we hebben ook heel andere systemen in het leven geroepen om voedselvoorziening op wereldschaal te kunnen bewerkstelligen. Waar de boer vroeger zijn graan naar de molenaar bracht, dit liet vermalen om zijn eigen gezin en vee te voeden en het restant verkocht, gaat het nu andersom. De boer koopt of leent zijn zaaigoed van de grote voederfabrieken, levert op contractbasis zijn rijpe graan in en krijgt een, meestal vooraf afgesproken, kiloprijs die meebeweegt met de wereldmarktprijzen. Dit voorbeeld kun je zo overzetten op melk- of vleesproductie. Boeren zijn vooral productiemanagers geworden. Als de boer efficiënt genoeg heeft gewerkt, blijft er net genoeg over om van te bestaan.

Een bestaan dat al decennialang alleen maar mogelijk is dankzij schaalvergroting. Als je toch een machine moet aanschaffen, dan wordt die goedkoper naarmate je er meer mee doet. Het is goedkoper om duizend varkens te houden op een industrieel terrein dan om honderd boeren elk tien varkens te laten verzorgen. Tenminste, dat denken we. Want gek genoeg kan die megaboer slechter rondkomen dan die keuterboer van vroeger. Op papier mag hij rijk zijn qua bezit, maar in de meeste gevallen is hij afhankelijk van zijn bank en de veevoederfabriek. Deze twee partijen hebben de afgelopen halve eeuw gestreefd

naar groter, sneller en meer. Instituten, die zich laten leiden door beurswinsten, bepalen het leven van de boer. Natuurlijk blijft elke boer verantwoordelijk voor wat hij of zij doet. Maar neem het ze eens kwalijk. Een overheid die, mede door de stevige lobby van de veevoederfabrieken, bleef inzetten op schaalvergroting. Daarnaast diezelfde overheid die onze boeren bezig bleef houden met regulering van van alles en nog wat. Het inzetten op monocultuur was vooral een gevolg van een benadering van voedselproductie op basis van kostenefficiëntie op de korte termijn en lage prijzen. Groei en opbrengst per vierkante meter, worpindexen en uitvalcijfers werden bepalend voor de manier waarop ons voedsel tot stand kwam. De komst van groeibevorderende en onkruidbestrijdende middelen gaf de efficiëntiewedloop ook nog eens een duw.

Groeiend besef

Met ons allen kwamen we in een ratrace terecht die niet te winnen is en waaruit uitstappen ook onmogelijk lijkt. Totdat we beseften dat we dit anders moeten doen. Dat voedselproductie echt op een andere en betere manier kan. Eind vorige eeuw drong steeds meer en dieper door dat we niet steeds meer en sneller hoeven. Dat kwaliteit het wint van kwantiteit.

Door de verschillende overschotten op diverse voedselvoorzieningsniveaus werd het ook een stuk makkelijker om ons meer te gaan richten op gezondheidswinst. Simpel gezegd: als de vraag óf je eten hebt er niet meer toe doet, wordt het een stuk interessanter om te gaan kijken wát je eet. Wat er allemaal misgaat in het landbouwsysteem, wordt steeds zichtbaarder. Langzamerhand groeit het besef dat het niet onze boer is die ons voedt. We eten liever avocado's uit Zuid-Amerika dan appels uit eigen land. We realiseren ons dat melkplassen en boterbergen vooral bestaan om de economie van de schaarste in andere werelddelen in stand te houden. Dat we om diezelfde reden liever tomaten vernietigen dan ze weg te geven. Dat het eten van vlees niet alleen een luxe is maar misschien ook wel gewoon schadelijk vanuit verschillende gezichtspunten. Steeds duidelijker wordt het dat de gemiddelde boer alleen kan bestaan met zware subsidies vanuit Brussel. Steeds duidelijker wordt ook door onze voedselproducent, de boer zelf, gezien dat het anders kan en moet. Als samenleving zijn we op zoek naar nieuwe vormen om voedsel te produceren. Manieren die in de eerste plaats gaan om het mens zijn. Om de Aarde wat mooier achter te laten dan dat we deze kregen.

Beweging naar samenwerking en verbinding

Boeren staan niet langer tegenover de burger maar ontdekken samen dat falende systemen niet meer dan dat zijn. En dat je er afstand van kan doen zonder te verliezen wat je ooit had. Sterker nog, wellicht door die hernieuwde waardering van het boer-zijn, vinden ze een kracht die ze de afgelopen jaren misschien wat kwijtgeraakt waren. Boeren herontdekken het belang van zorg voor de natuur en er is weer tijd en aandacht voor het leven bij de seizoenen. Er komt weer ruimte voor verwondering als er nieuw leven ontstaat. Er ontstaan weer gemeenschappen rond de boerderij en er worden oogstfeesten gehouden. Ik vind het heel gaaf om te zien dat er boeren zijn die samen met anderen zoeken naar antwoorden die passen bij de vragen van deze tijd. Allerlei initiatieven ontstaan, burgers en boeren slaan op diverse plekken de handen ineen om echt stappen te zetten.

Permacultuur en voedselbossen

De hernieuwde aandacht voor permacultuur is een van de belangrijkste ontwikkelingen op dit gebied. Oeroude ecologische principes worden ingezet voor de productie van voedsel, waarbij vooral de samenwerking tussen mens en natuur de boventoon voert. Permacultuur Magazine heeft bijgedragen aan de verspreiding van de kennis en ervaring die er op dit gebied is. Vanaf het

↑ Lancering van het magazine

↑ Op pad voor interview Nij Boelens

eerste nummer koos de redactie de insteek om voor de inhoud te gaan. De meeste aspecten van de permacultuur kwamen aan bod. Zowel de agroforestry als het begrip voedselbossen kregen de ruimte in het magazine.

Het is niet verwonderlijk dat het blad uitkwam in een tijd dat er overal voedselbossen begonnen te komen. Een tijd waarin boeren op verschillende plekken op diverse manieren het roer begonnen om te gooien. Misschien heeft dit blad wel aan de wieg gestaan van de keuzes die menigeen in deze jaren maakte.

Voedselbossen Magazine

De *inner circle* weet intussen wel wat ze te doen staat, maar vooral de buitenstaander zit met heel veel vragen.

Vanuit onze stichting Groener leggen we eigen voedselbossen aan, geven we voorlichting aan gemeenten en organiseren we in Midden-Nederland het jaarlijkse voedselbossenfestival 'Het Gras van de Buren'. Het grootste deel van de tijd zijn we bezig met het delen van

ervaring rondom voedselbossen. Hierbij gaan we vooral graag in op de vraag hoe we op lokaal niveau weer voedsel op een ecologisch verantwoorde manier kunnen produceren.

Daarnaast zien we voedselbossen als een mooie leefomgeving waarin we kennis over van alles wat de natuur ons leert, beschikbaar willen stellen.

Bovenstaande argumenten motiveerden ons tot het uitgeven van een kwartaal-magazine, Voedselbossen genaamd. Wij pretenderen vooral het blad te zijn dat de voedselboswereld voor de gehele samenleving dichterbij brengt. We denken dat het nu de tijd is.

Graag geven we antwoord op de vraag wat een voedselbos nu precies is, waarbij we tegelijk laten zien dat die vraag niet eenduidig te beantwoorden valt. Zo divers als de natuur zelf is, zijn voedselbossen dat ook.

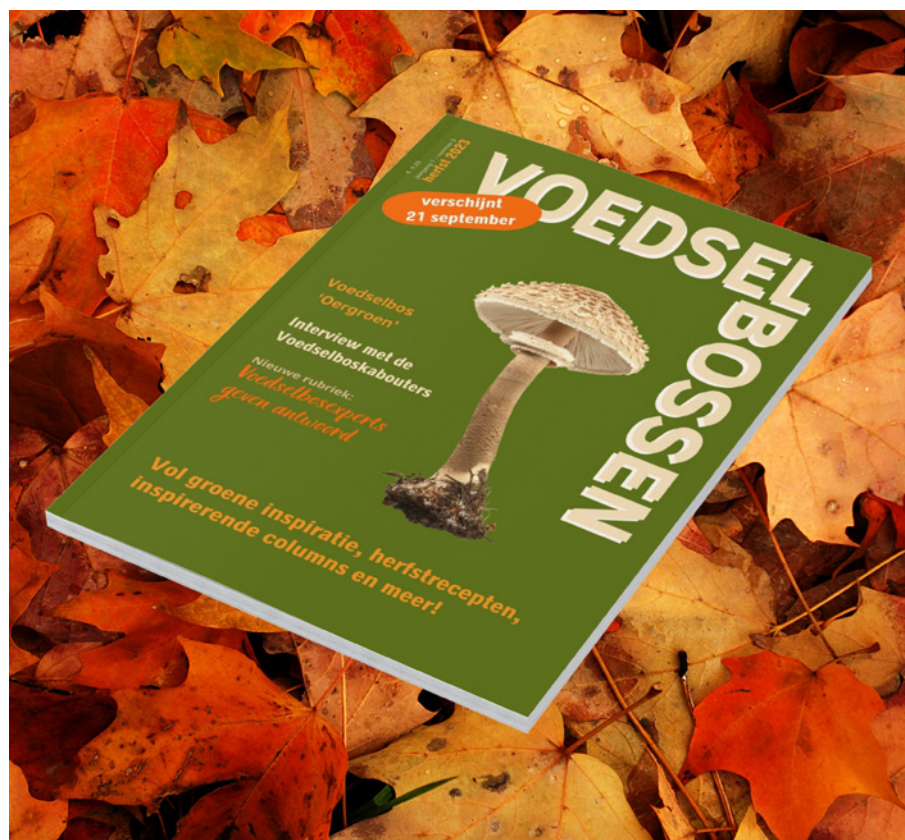
Naast de keuze die de mens zelf maakt, zijn de aanwezige grondsoorten, het klimaat ter plaatse en de ligging ervan factoren die van invloed zijn op hoe het

Zo divers als de natuur zelf is, zijn voedselbossen dat ook

voedselbos eruit ziet. In ons blad beschrijven we voedselbosinitiatieven die gericht zijn op productie of die vooral inzetten op biodiversiteit en ook initiatieven die vooral een gemeenschap mensen samen willen brengen rondom een voedselbos, met dezelfde doelen rondom natuurbeheer en ecologie.

Vaak is het een combinatie van al de bovengenoemde elementen.

Het magazine Voedselbossen wil vooral een breed publiek enthousiasmeren voor de prachtige wereld die ontstaat als we ons weer laten leiden door wat de natuur ons al eeuwen leert.

↑ Hertfstnummer Voedselbosmagazine

Stichting Groener organiseert het jaarlijkse voedselbossenfestival 'Het Gras van de Buren'. Daarnaast geven zij het kwartaalmagazine Voedselbossen uit. Stichting Groener heeft meerdere voedselbossen in eigendom.

groener.org

Gele morgenster

een vroege slaapster

AUTEUR LUCRÈCE ROEGIERS
FOTO'S YGGDRASIL

Naam

De gele morgenster dankt haar naam aan de kleur van de bloemen en aan het feit dat de bloemen 's morgens vroeg opengaan en, welk weer het ook is, 's middags alweer sluiten. In het Engels luidt een van de volksnamen *Jack-go-to-bed-at-noon*. Haar wetenschappelijke naam, *Tragopogon pratensis*, bestaat uit een Grieks en een Latijns deel. *Tragopogon* komt van de Griekse woorden *tragos* (bok) en *poogoon* (baard). We vinden deze benaming in meerdere talen terug, zoals in de Nederlandse naam boksbaard. Die ver-

wijst naar de omwindselbladeren die een gerafeld uitzicht bieden na de bloei en met enige fantasie aan de baard van een bok doen denken.

Pratensis (van de weide) komt uit het Latijn en verwijst naar de plaats waar ze graag groeit: grazige weiden.

Herkomst en standplaats

Gele morgenster is een inheemse plant die zich ondertussen over Europa, grote delen van Azië, Amerika en Nieuw-Zeeland heeft verspreid. Ze groeit graag in weilanden en andere grazige gebieden, maar ze is niet erg kieskeurig. Ze houdt wel van een zonnige standplaats.

Portret

De gele morgenster is een rechtopstaande, meerjarige plant met een diepe penwortel. Ze vormt aanvankelijk een rozet van stevige, grasachtige, puntige en onbehaarde bladeren. In het tweede jaar gaat ze van mei tot juli bloeien met gele lintbloemen en kan tot een meter hoog worden. Ze behoort tot de composieten, maar heeft geen buisbloemen. De buitenste lintbloemen zijn iets langer dan de binnenste, waardoor je de indruk kan krijgen dat de binnenste buisbloemen zijn. De helmknoppen zijn geel met een donker uiteinde. Er staat slechts één bloemhoofdje per stengel. De plant bevat melksap. Zoals de naam aangeeft, sluiten de bloemen

tegen de middag. Ze zijn dan kegelvormig dichtgeplood. De bestuiving gebeurt door insecten. De vrucht is een nootje met vruchtpluis dat door de vele bloemetjes een prachtige, grote bol tevoorschijn tovert. Hiermee zaait ze zich dan kwistig uit. Als er ook paarse morgenster in de omgeving staat, kunnen ze gaan kruisen en krijg je een mengeling van de kleuren.

Sterker dan paarse morgenster

De paarse morgenster, *Tragopogon porrifolius*, is nauw verwant met de gele morgenster en behalve de kleur van de bloemen is er weinig verschil. De paarse morgenster is ingevoerd uit het Middellandse Zeegebied en lijkt het moeilijk te hebben om het op te nemen tegen de gele morgenster. Wij hadden in onze tuin een overvloed aan paarse morgensterren tot de gele morgenster plots verscheen. Nu groeien er bijna uitsluitend nog gele morgensterren.

Functie

De gele morgenster voelt zich goed thuis in de natuurlijke moestuin, waar ze een kleurige toets geeft aan het geheel. Het is een mooie plant die heel wat insecten aantrekt. Ze levert nectar en pollen aan zweefvliegen die meteen voor de bestuiving zorgen. Jonge bladeren, scheuttoppen, bloemen en stengel zijn als wilde groente te bereiden, lees ik in *Eetbare wilde planten*. Net als de paarse morgenster zijn de wortels van de gele morgenster klaar te maken als schorseneer. In tegenstelling tot de schorseneer heeft de morgenster een witte wortel, die echter evengoed kleverig melksap afgeeft. De morgenster wordt als vergeten groente ook haverwortel genoemd. Gele morgenster, een plant die ongenood komt en als vanzelfsprekend haar plaats inneemt in de natuurlijke tuin.

De natuur is een cyclisch systeem bij uitstek. Alles gaat in cirkels en spiralen, is onderling verbonden, vergaat, en voedt zo het volgende onderdeel van de cyclus, of mondt uit in een nieuw begin.

Je kan daar verschillende gevoelens bij hebben, maar mijn gevoel daarbij is verwondering en ontzag, en zeker ook nieuwsgierigheid. Wat gaat er nu gebeuren, wat volgt er? En waar brengt ons dat dan weer?

Je kan het stopzetten van het magazine als een nederlaag, als een teleurstelling of als iets triests zien. Maar je kan het, volledig volgens de permacultuurgedachte, ook als iets positiefs zien. Het is een opgaande beweging geweest. Gestart door het permacultuurnetwerk, gevoed door allerlei nieuwe bronnen die van de oorspronkelijke druppelende bron een flink stromende beek gemaakt hebben. Deze beek is stevig aangezwollen, en heeft vele mensen lange tijd voorzien van inspiratie en zo op vele verschillende plaatsen nieuwe bronnen laten ontspringen. Bronnen die hopelijk allemaal uitgroeien tot nieuwe beken die op hun beurt weer veel inspiratie geven. En zo is een cyclus afgerond, maar vele andere zijn opgestart of groter geworden. Natuurlijke werking bij uitstek.

Of je bekijkt het op een andere manier. Door omstandigheden zijn individuen uit verschillende werelden en met diverse gedachten samengekomen en hebben ze tijdelijk het Permacultuur Magazine tot stand gebracht. Dat systeem heeft met de nodige evenwichtsoefeningen om goed te blijven functioneren zijn koers gelopen en heeft zijn dienst bewezen. Nu gaan die verschillende individuen uiteen, verrijkt door deze samenwerking en kennisopbouw, en bouwen ze op andere plekken hoogstwaarschijnlijk nieuwe systemen uit. Zo ga je van één naar een hele hoop. Ook dat is de natuur bij uitstek. Steeds complexere systemen opbouwen, die zorgen voor (r)evoluties, voor steeds grotere chaos.

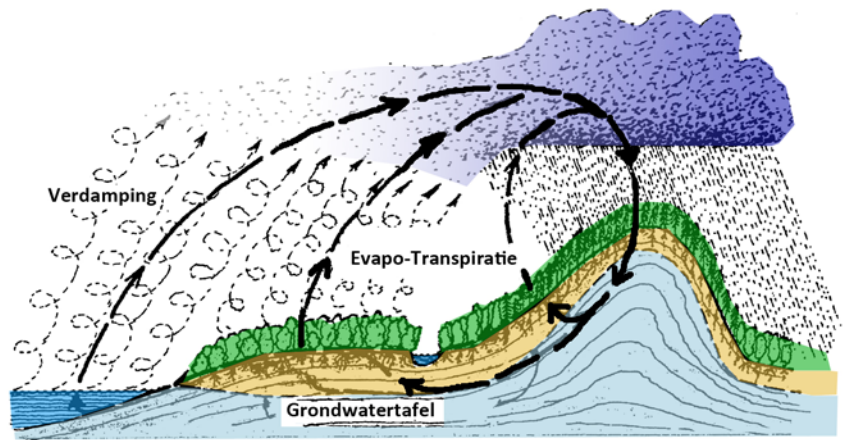
'The beauty of natural order is the chaos inherent'

AFTERLIFE ONLINE, DOMINO FINN

Het einde van het een, is de start van iets anders, van misschien wel vele andere initiatieven. Hopelijk kunnen we jullie bij die andere ook verwelkomen of ben je zelf al een bron van een nieuwe beek geworden ...

Op een toekomst die ons allemaal verbindt!

FRANK ANRIJS

De waterkringloop

“Everywhere all over the world we are witnessing the utter destruction of our waters. Pipelines, nuclear waste, fracking, plastics, toxins, invasive species and chemical run off. With climate change and the political actions that support this continued destruction, this can seem like a mountain impossible to climb. Even political will cannot reverse this process because it is the social conscience of the people that needs to change. We are seeing this change within people everywhere. Everywhere people are waking up and taking actions and speaking out for the waters.”

Aankondiging door de Elders Council of the Great Lakes Gathering juli 2016

“Bekijken we vandaag de wereld om ons heen, zo kunnen wij overal degeneratie en verval vaststellen. We worden met crisissen geconfronteerd die allemaal met elkaar te maken hebben: crisissen in het globaal evenwicht van het water, crisissen in de landbouw, energiecrisissen, ... en het ergst van al: crisissen van de natuur zelf. De vraag kan gesteld worden: heeft wetenschap en politiek zich niet fundamenteel vergist? Hebben onze wetenschappers en politici de natuur wel begrepen?”

— Viktor Schauberger

AUTEUR FRANK ANRIJS
MET DANK AAN MARC DAELEMANS
VOOR DE VELE INFORMATIE

DIT ARTIKEL VERSCHEEN EERDER
IN PERMACULTUUR MAGAZINE 6.

De waterkringloop

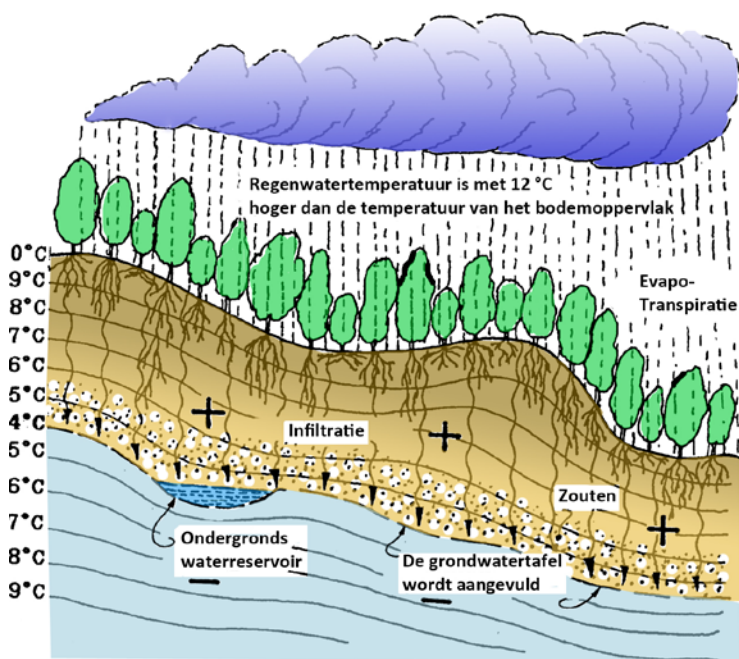
Het idee van de waterkringloop zoals die hieronder wordt uitgelegd, komt oorspronkelijk van Viktor Schauberger, een natuurwetenschapper uit het begin van de 20ste eeuw die door observatie van de natuur zeer veel ontdekkingen heeft gedaan.

De waterkringloop is een van die ontdekkingen. Hij voorspelde reeds een kleine eeuw geleden dat het onderbreken van deze waterkringloop problemen met het klimaat zou veroorzaken. Zelfs in zijn tijd waren de eerste tekenen van verscheidene hedendaagse crisissen al aanwezig:

Viktor Schauberger werd nooit door de wetenschappelijke wereld aanvaard en werd op vele manieren tegengewerkt.

Toch zijn er verschillende van zijn uitvindingen die nu wel onderzocht en toegepast worden.

Viktor was iemand die het belang van water begreep en hier veel onderzoek naar deed. Zo kwam hij tot het concept van de waterkringloop en de problemen die er ontstaan wanneer deze niet meer volledig is.

De volledige waterkringloop

De allerbelangrijkste functie van water is zijn eindeloze kringloop door de hemel en aarde: de waterkringloop. Viktor Schauberger maakte een onderscheid tussen een volledige en gedeeltelijke kringloop, een onderscheid dat de huidige wetenschap (nog) niet maakt.

In een natuurlijke situatie heb je een grote waterpartij zoals de zee of een meer waaruit waterdamp opstijgt onder invloed van de warmte van de zon. Deze waterdamp stijgt, condenseert op zekere hoogte en valt terug naar beneden in de vorm van regen.

De regen sijpelt gedeeltelijk de bodem in, een ander deel wordt opgenomen door de humuslaag en de vegetatie en een deel loopt af naar grachten of rivieren.

Wanneer er begroeiing aanwezig is, zal ongeveer 70% van het water in de bodem trekken en het grondwater aanvullen. Ongeveer 15% wordt door de humuslaag en de planten opgenomen, de overige 15% spoelt af.

Het regenwater wordt op zijn reis door de lucht verrijkt met zuurstof en koolstof en sijpelt de bodem in naar diepere lagen. Onderweg neemt het water allerlei mineralen mee. Hierdoor blijft de bovenste zone van de bodem proper en gastvrij voor planten. Het water in deze diepere lagen wordt door diepwortelende bomen weer opgezogen en via de evapotranspiratie

weer vrijgegeven aan de lucht. De cyclus begint opnieuw waarbij de waterdamp van de zee zich vermengt met de transpiratie uit bomen en planten. Wanneer deze waterdamp in de lucht in een koelere

laag terechtkomt of moet stijgen om een gebergte over te geraken, condenseert deze waterdamp rond stofdeeltjes in de lucht en valt naar beneden als neerslag.

Valt de regen op bomen en begroeiing, dan is de temperatuur van de bodem lager dan die van de regen (positieve temperatuurgradiënt) en kan de neerslag in de bodem sijpelen. Denk maar aan het verschil in temperatuur wanneer je in de zomer door een bos loopt. De transpiratie van de bomen en de afscherming van de zon zorgen voor een koele atmosfeer

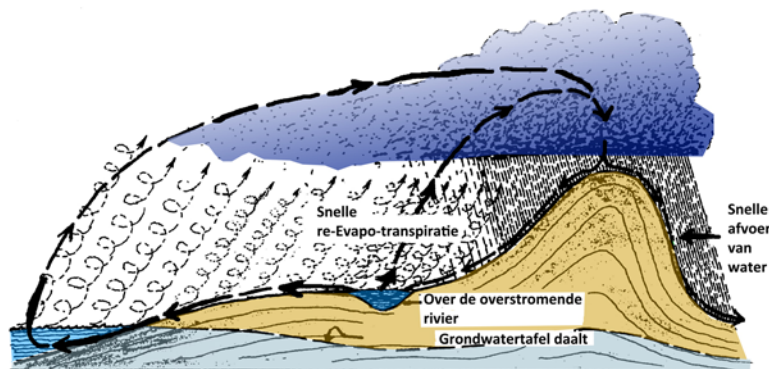
onder het bladerdek en koelen zo ook de bodem af. De regen vult vervolgens de grondwaterspiegel aan, en wordt daarna door diepwortelende bomen terug naar boven gehaald, door de bladeren weer uitgedemd, stijgt omhoog, en vormt weer wolken.

De voedingskringloop

De regen sijpelt in de bodem onder invloed van een positieve temperatuurgradiënt, dit wil zeggen dat de temperatuur daalt tijdens de reis van de regen vanuit de lucht doorheen de bodem. Dit gaat door tot de temperatuur van + 4 °C bereikt wordt en dan komt dit water in de grondwaterlagen terecht.

Zo ontstaat een grondwatertafel met een grote voorraad mineralen. Hieruit halen bomen en struiken groeistoffen voor hun groei en ontwikkeling van hun bladeren, vruchten en zaden. Deze in bladeren opgeslagen mineralen vallen in de herfst op de bodem en kunnen opgenomen worden door andere planten. Zo is ook de voedingskringloop gelinkt aan de waterkringloop.

Dit is het ideale systeem, zoals het altijd

geweest is in een natuurlijk gebied.

Maar er zijn niet heel veel bomen meer, zeker niet in onze streken. Bossen worden gekapt of er blijven slechts kleine fragmentjes over.

Bomen krijgen in de waterkringloop zoals je die op school leert maar een zeer geringe functie toebedeeld. Het ontbreken hiervan lijkt dan ook geen probleem te zijn. Viktor Schauberger ziet dit helemaal anders, volgens hem liggen ontbossing en de gevolgen daarvan gedeeltelijk aan de basis van de huidige klimaatproblematiek.

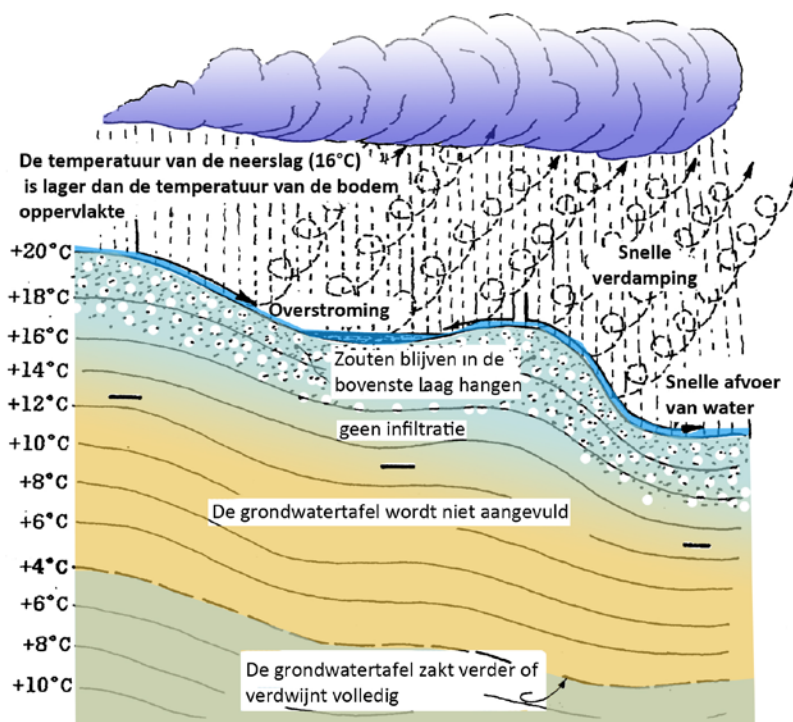
De halve waterkringloop

De helft van de waterkringloop betreft verdamping uit de zee of een grote waterpartij die over het land trekt en zo neerslag vormt. Maar doordat er geen bomen meer zijn, geraakt de bodem sterk opgewarmd en sijpelt het regenwater nog maar moeilijk de bodem in. Wanneer warm water op een koele bodem valt trekt het gemakkelijk in de bodem. Maar omgekeerd ontstaat er een probleem. Regenwater met een lagere temperatuur dan de bodem (negatieve temperatuurgradiënt) trekt maar gedeeltelijk in de bodem, het grootste deel spoelt af. Zo krijg je problemen met erosie en overstromingen. In plaats van 85% van het regenwater dat wordt opgenomen door de bodem en de planten, wordt er slechts een fractie van deze hoeveelheid opgenomen. Al het overige regenwater spoelt af met overstromingen tot gevolg. Vaak stagneert het water en vormt het lokale waterpartijen, daardoor stijgt de lokale verdamping en geraakt de atmosfeer overladen met waterdamp met als gevolg: extreme weerspatronen, overstromingen en in andere gebieden verdroging van het land.

Massaal bomen aanplanten heeft een enorme invloed op het huidige op hol geslagen klimaat

Biologische kortsluiting

De watertafel in de bodem wordt op deze manier niet aangevuld, met als gevolg dat het grondwaterniveau sterk daalt en planten nog nauwelijks aan water geraken in droge periodes. Dit vergroot enkel het probleem van de kale, warmere bodems en gebrekkige insijpeling van regenwater. Samen met de watertafel dalen ook de zouten, mineralen en sporenelementen die hierin opgelost zitten.

Een ander gevolg is dat er geen bomen zijn die water en daarmee ook voedingsstoffen kunnen oppompen. Kleine planten wortelen niet diep en raken niet aan de benodigde voedingsstoffen. Wederom een klap voor de aanwezige begroeiing die het steeds moeilijker krijgt. Viktor Schauberger noemde dit 'een biologische kortsluiting'. Doordat het water afstroomt en op sommige plaatsen blijft staan, is er meer verdamping. De combinatie van de verdamping boven de zee en de toegenomen verdamping boven de grond, geeft frequentere en heviger neerslag, op andere plaatsen veroorzaakt het verdroging door het uitblijven van neerslag. Dit is één van de voorspelde gevolgen van de klimaatverandering in onze streken: meer en zwaardere stormen, meer overstromingen en langere periodes van droogte. Op wereldvlak leidt dit tot verwoestijning door het verzouten van de bovenste grondlaag en het steeds dieper wegzakken van de watertafel. Maar niet enkel in de diepte verliezen we zo kostbaar water, ook in de hoogte verdwijnt het water. Door de aanvankelijk grotere intensiteit van onweers en stormen, wordt de waterdamp hoger de

atmosfeer in gestuwd. Daar is er meer ultraviolette en energierijke gammastraling die ervoor zorgt dat de watermoleculen splitsen. Waterstofmoleculen zijn heel licht en stijgen verder, zuurstofmoleculen zijn zwaarder en dalen. Wat ooit water was, is dan volledig verloren. Zo verliezen we langs beide kanten ons kostbare water ... De atmosfeer koelt af doordat de hoeveelheid warmtedragende waterdamp afneemt: het gevolg hiervan is een nieuwe ijstijd!

Reeds lang voorspeld

Alles wat momenteel aan het gebeuren is, schreef en documenteerde Viktor Schauberger meer dan zeventig jaar geleden uitgebreid. Toch werd het belangrijke onderscheid tussen de volledige en de halve waterkringloop nooit erkend, iets wat toch essentieel lijkt te zijn in de strijd tegen de klimaatverandering. Massaal bomen aanplanten heeft een enorme invloed op het huidige op hol geslagen klimaat, waarmee ook ineens alle CO₂-problemen kunnen worden opgelost!

De temperatuur van de bodem

Een voorbeeld om het belang van begroeiing op onze bodems te illustreren is het effect van het verschil in temperatuur op onze rivieren.

Wanneer je naar een rivier kijkt in een bedding die begroeid is en omgeven wordt door bomen, heb je water dat warmer is dan de omringende bodem. Het gaat dus gedeeltelijk infiltreren en de grondwater-tafel aanvullen. Daarnaast worden er ook mineralen de bodem ingetrokken door het infiltrerende water, waardoor dit ook weer kan opgepompt worden door diepwortelende bomen.

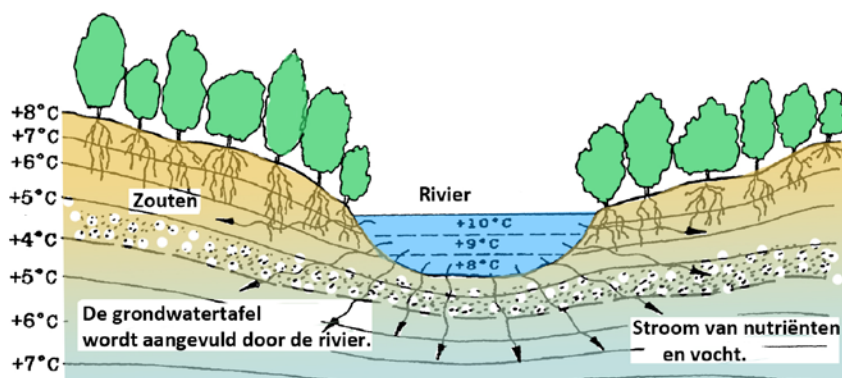
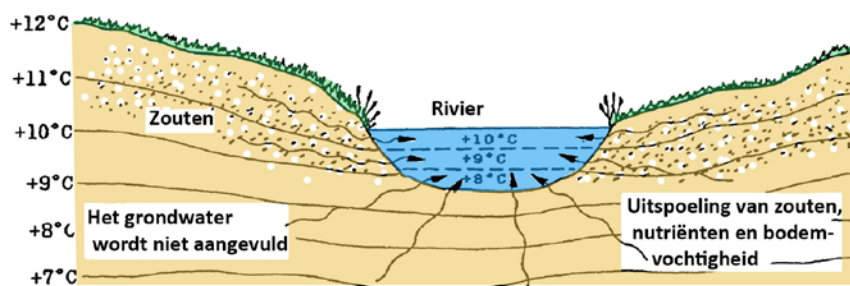
Wanneer je echter alle bomen en struiken rond de rivier verwijderd, zoals bij het rechtekken van rivieren altijd gebeurt, dan krijg je een omgekeerd verhaal. De omringende bodem is warmer dan het rivierwater, met als effect dat de watertafel niet wordt aangevuld en langzaam maar dieper wegzakt. Tegelijkertijd worden mineralen en grondwater opgenomen door het rivierwater en afgevoerd.

Wat je krijgt is een verarming en verdroging van de bodem, het wegvallen van de ondergrondse watervoorraad en het afnemen van de voedingswaarde in de bodem.

Oplossingen?

Simpele oplossingen worden altijd wantrouwig bekeken, maar zijn vaak toch de juiste. Plant massaal bomen aan en stop met er massaal te kappen. We hebben al zo weinig bomen in Vlaanderen en Nederland, waarom zou je er nog bijkomend rooien?

Niet enkel in onze streken moeten er veel meer bomen bijkomen, over de

hele wereld kan je het klimaatprobleem oplossen door simpelweg massaal bomen aan te planten. Het is een eenvoudige en goedkope oplossing die geen nieuwe technologieën vereist en zelfs al zeventig jaar geleden bedacht was voordat het probleem zich stelde!

Bron: *Naturenergien verstehen und nutzen: Viktor Schauberger's geniale Entdeckungen*
Auteur: Callum Coats
ISBN 3-930243-14-8

Natuurlijk genezen

Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat homeopathische middelen geen geneeskrachtige ingrediënten inhouden. Hoe komt het dan dat mensen erdoor geholpen worden? Is dat placebo? Zitten er ingrediënten in die door het onderzoek niet nagetrokken zijn? Werkt het op een andere manier? Ik vraag het aan Jean-Luc Vanderlinden, huisarts en homeopaat.

AUTEUR WILLEM BOON
FOTO'S YGGDRASIL

Jean-Luc: Tijdens mijn opleiding tot arts werd me ingeprent dat homeopathie kwakzalverij is. Ik was dus niet spontaan geneigd om me erin te verdiepen. Homeopathie kwam eerder toevallig op mijn pad door een stage bij een dokter die ermee werkte. Door te zien dat het werkte, raakte ik overtuigd.

Willem: Waar komt de weerstand in de klassieke geneeskunde vandaan?

Jean-Luc: Twee opvattingen, in mijn overtuiging misvattingen, liggen aan de basis:

‘Wat we niet kunnen bewijzen, bestaat niet.’
Nochtans, als we gespannen zijn, bijvoorbeeld, veroorzaakt dat in ons lichaam spierspanning. De kracht van die spanning kunnen we niet meten. Maar ze bestaat wel, we kunnen ze voelen en een manuele therapeut kan ze verlichten.

‘Denken vanuit de materie, niet vanuit de onderliggende energie.’
Waarom groeit er dan bijvoorbeeld uit een zaadje een plant? Wat is dat, de kiemkracht van een plant?

Een mooi voorbeeld van materie en energie die met elkaar in verband staan

is het periodieke systeem of de tabel van Mendelejev. Dat is – letterlijk – een rechtlijnige tabel van verschillende elementen. Als we die omvormen tot een spiraal, of een energetisch proces zoals dokter Jan Scholten doet, ontstaat een nieuwe dynamiek. Het eerste element na de big bang is waterstof. Dat staat centraal als beginpunt. Vandaaruit ontvouwt zich de materie in al zijn elementen of bouwstenen. Hoe meer we naar beneden gaan in de tabel, dit is naar buiten in de spiraal, hoe zwaarder de elementen worden. De zevende rij bevat de radioactieve elementen. Ze kunnen zichzelf amper bijhouden en gaan terug over in energie of in de kosmos ... Zo vertegenwoordigt de spiraal de cyclus van het begin en einde van alles, van in de materie komen (geboorte) tot de terugkeer naar energie/informatie (het overlijden).

Ons lichaam heeft gelijk

Het lichaam liegt nooit. Het vertelt ons wat zich vanbinnen afspeelt, hoe we ons voelen als mens. Dat wordt bepaald door vele factoren: ervaringen, geheugen, belevenissen, observaties, informatie, angsten ... Fysische, psychische en psychosomatische factoren zijn onlosmakelijk verbonden.

Met andere woorden: ons lichaam reageert op dezelfde manier als onze

persoon als mens, als geheel. Hoe we de buitenwereld ervaren, zo zal ons lichaam reageren. Daarvan is ons taalgebruik doordrenkt, bijvoorbeeld halsstarrig zijn, een last op de schouders dragen, iets ligt op uw maag.

En er is een spiritueel aspect: waarom ben ik hier op Aarde, wat heb ik te doen? Om ons daar bewust van te worden, daarin te groeien, heeft alles wat op ons pad komt zijn betekenis, ook onze ziektes.

Blijft natuurlijk de vraag: Hoe gaan we best om met de signalen van ons lichaam? Hoe behandel je ziekte?

Traditionele geneeskunde

Bij levensbedreigende ziektes (hartinfarct, hersenvliesontsteking ...) en in dringende situaties (appendix, verkeersongeval ...) is de traditionele geneeskunde onontbeerlijk. Ook bij onherstelbare weefselschade (diabetes type 1, chronische bronchitis ...) is reguliere medicatie onmisbaar.

Homeopathie

Homeopathie is een aanvulling op de traditionele geneeskunde wanneer een aandoening niet permanent is of wanneer symptomen schommelen. Onze eigen geneeskracht is meestal in staat om de meerderheid van onze dagelijkse kwalen zoals verkoudheid, griep, spierkwaetsuur, rugklachten te overwinnen. Indien dit niet gebeurt, kan homeopathie soelaas brengen omdat het de eigen geneeskracht een duwtje in de rug geeft. Ook voor een aantal chronische ziekten zoals allergie, migraine, astma kan homeopathie helpen.

Holistische benadering

Homeopathie probeert enkele verschuivingen te realiseren in onze benadering van ziekte:

1. van 'een ziekte hebben' naar 'ziek zijn';

2. van het fysieke lichaam naar de persoon in zijn totaliteit;
3. van 'het lichaam faalt' naar 'begrijpen wat er in ons leeft'.

De traditionele geneeskunde heeft een enorme wetenschappelijke kennis van het fysieke lichaam. De psychologie heeft eveneens veel wetenschappelijke kennis van de psychologische processen, het gedrag en de innerlijke belevingswereld van de mens. Verder is er de sociale wetenschap, de pedagogische wetenschap. Al deze disciplines zijn amper geïntegreerd. De arts doet geen psychotherapie en de psycholoog of pedagoog behandelt geen ziekte en toch gaat het wezenlijk om hetzelfde! Wetenschap die zich enkel richt op objectiveerbare data beslaat slechts een halve waarheid.

Homeopathie kiest niet voor een symptomatische benadering van een bepaalde diagnose, maar voor een holistische benadering van de mens en probeert te begrijpen wat ons lichaam ons vertelt. Dat is niet altijd makkelijk.

Daarom start de homeopaat bij een nieuwe patiënt met een intakegesprek van anderhalf tot twee uur om zicht te krijgen op de patiënt als mens: zijn voorgeschiedenis, gedragskenmerken, gevoeligheden. Hij probeert de kwalen in dat ruimere kader te begrijpen en te genezen. Maar het blijft een hele klus. Net daarom is 'genezen' zo'n moeilijke opdracht, en zijn er zoveel zieken. Terwijl de algemene hygiënische situatie en de geneeskunde enorm verbeterd zijn ten opzichte van vijftig jaar geleden.

Natuurlijke geneesmiddelen

Elk levend wezen, of het nu een plant of een dier is, heeft zijn eigen software, een informatiepatroon dat bepaalt hoe het zich verhoudt tot zijn omgeving.

Die informatie bevindt zich in elke cel van dat levend wezen.

Homeopathische geneesmiddelen werken met deze informatie.

De productie verloopt als volgt: planten, mineralen en dieren (haar, huidschilfers, melk, gif) worden fijngemalen en opgelost in een bad van alcohol. Deze moedertinctuur wordt trapsgewijs verdund met water en bij elke stap krachtig geschud om zo de informatie en energie van de substantie over te brengen op het water. Deze geïnformeerde oplossing wordt vervolgens aangebracht op korrels of tabletten. De informatie en de energie uit de moedertinctuur blijven daarbij intact en worden bij inname aan de patiënt doorgegeven.

In totaal beschikken we over meer dan driehonderd medicijnen waaronder bijvoorbeeld de planten *Belladonna* en *Datura stramonium*. Welk middel bij welke klacht en binnen welke ruimere context van de patiënt past, is in dit korte bestek niet uit te leggen. Dat zou trouwens voor traditionele geneesmiddelen eveneens onmogelijk zijn.

Tot slot

In elk geval is hiermee de beginvraag beantwoord: in homeopathische middelen zitten inderdaad geen geneesmiddelen zoals de traditionele geneeskunde die bedoelt. Homeopathische middelen zijn niet gericht op het wegnemen van symptomen zoals infectie, te hoge of te lage bloeddruk, pijn, maar op het versterken van de persoon op zich en zijn eigen geneeskracht.

Natuurlijk bloemschikken Bloem-en-Kunst

Ik haal een stukje natuur, een stukje buiten naar binnen. Tegelijkertijd komt dat wat in mij leeft, weer naar buiten toe.

De Aarde is daarbij mijn gids, de natuur mijn leslokaal. Door mij te verbinden met Moeder Aarde ervaar ik harmonie, groeikracht, basisvertrouwen en het gevoel deel uit te maken van een groter geheel. Meer en meer word ik mij bewust van het natuurlijke ritme van de seizoenen. Een cirkel zonder begin of einde; steeds afsterven, transformeren en weer opbloeien.

AUTEUR MARJA NIJSKENS

FOTO'S ELKES FOTOGRAFISCHE VORMGEVING

De natuur is de rode draad en ook een onuitputtelijke bron van inspiratie en creativiteit in het werk van meesterbinder Marja Nijskens. Haar ervaringen en liefde voor de natuur delen en doorgeven doet ze in de vorm van Bloem-en-Kunst, natuurbeleving, stiltewandelingen, zweethutceremonies en bewustwording Natuurlijk Gezond.

Geaard in de klei

Na vele omzwervingen ben ik teruggekeerd naar mijn geboortegrond in het Limburgse Neer, aan de oevers van de Maas en de Neerbeek. Ik ben met mijn natuurlijke tuin letterlijk geworteld in de stugge en voedzame klei van de rivieren. Ook zelf reik ik weer met mijn wortels in deze weerbarstige en creatieve grond. Mijn moeder werkte als keramist met deze klei en mijn vader creëerde vlechtwerken van wilgentenen. In hun voormalige atelier werk ik nu als meesterbinder en open regelmatig de deuren voor workshops Bloem-en-Kunst.

Geïnspireerd door de natuur

Als je om je heen kijkt, zie, voel, hoor, ruik en proef je de natuur in al haar facetten. Ze nodigt uit om te creëren; om te 'schilderen', om te 'beeldhouwen' met de overvloed uit de schatkamer van Moeder Aarde. Speels omgaan met de materialen, expressie geven aan hun schoonheid in alle facetten; hoe prachtig is het om schijnbaar waardeloos materiaal uit de natuur nieuw leven te geven.

Met de workshops Bloem-en-Kunst begeleid ik de cursisten in het creëren van een geheel eigen organisch object. Met natuurlijke materialen zoals takken, bloemen, kruiden, bessen, schors en hooi binden, wikkelen, klemmen, bundelen en stapelen we onze gevonden weelde tot een persoonlijk natuursouvenir. Je voelt het materiaal, laat het in je handen een vorm aannemen en al spelenderwijs ontstaat jouw 'schikking'. Heerlijk stoeien met stokjes. Geen moeten of regels, maar puur vanuit je hart en je intuïtie een bijzonder en persoonlijk bloem-en-kunstwerk laten ontstaan. In het bos, aan het strand, op de heide, bij het snoeiafval, in plantsoenen of gewoon op straat; al het moois ligt zomaar voor het oprapen. Zodra er gesnoeid wordt, begint het bij mij te kriebelen. Of het nou de takken zijn van de leilinde, de klimhortensia of de vijgenboom, in gedachten ben ik al aan het creëren. Natuurlijk kan het snoeisel in de takkenril of door de versnipperaar voor mulch. Maar het is heel erg uitdagend om er een natuurlijk kunstwerk van te maken. De mogelijkheden zijn oneindig! Ik verwerk niet alleen takken uit mijn eigen tuin. Meestal kan ik het niet laten om gevonden voorwerpen mee naar huis te slepen.

Gevonden voorwerpen

Zo heb ik een bundel *Euonymus fortunei* 'gescoord' op een parkeerplaats in Eindhoven. Een stukje draad waarmee ze aan de muur waren bevestigd zat erin vergroeid. Twee keer heb ik de verleiding kunnen weerstaan, maar de derde keer mochten ze mee. Ze hebben een geweldig tweede leven gekregen!

In de Eifel werd ik helemaal lyrisch van een berg gesnoeide takken van de sleedoorn die zomaar langs de weg lag. Ook al was de wandelroute nog kilometers lang, er moest toch echt een bundel mee naar huis.

Een grote dode skimmia die het begeven had in eigen tuin, leeft nu verder als takkenvaas. Of ze nou gevuld wordt met fluitenkruid, margrietten, zonnebloemen of kerstgroen, het is elke keer weer een plaatje.

Wilgentakjes nodigden uit om te stapelen tot een torentje. Voor de stevigheid zijn ze verbonden met wikkeldraad. Zo'n klosje wikkeldraad uit de bloemenwinkel of hobbyzaak is onmisbaar wanneer je een constructie wilt bouwen. Je kunt zowel vers als droog hout verwerken. Zodra het verse hout krimpt en het geheel wat lossier komt te zitten, kun je de wikkeldraad eenvoudig weer iets strakker draaien.

Zo werk je

Het bloemstuk 'lentekriebels' is een voorbeeld van een schikking van verse bloemen in een lage glazen schaal. Om de bloemen te ondersteunen, maak je met behulp van wikkeldraad een constructie van takken. Dit frame komt over de schaal te liggen en is niet alleen functioneel, maar ook decoratief. Wanneer de schaal gevuld wordt met water, kunnen verse bloemen in het frame verwerkt worden. Zo heb je een persoonlijk bloemenwerk dat er steeds als nieuw uit ziet omdat je er elk seizoen weer andere materialen en bloemen bij kunt doen. Ook kan het frame op een andere ondergrond geplaatst worden, wat dan weer een heel ander effect geeft.

Heel veel plezier gewenst met het creëren!

Dans met de wind, knuffel een boom, pluk een bloem, zing als een vogel, proef de seizoenen, straal als de zon, tover met kleuren en geef de kunstenaar die in je leeft de ruimte!

↑ Een tweede leven voor de bundel *Euonymus fortunei*

↑ Boven: lentekriebels in een glazen schaal

↑ Onder: zelfde frame op een andere ondergrond en anders ingevuld

↖ Torentje van wilgentakjes

HET LEVENDE LATEN OPVLAMMEN

AUTEUR LUCRÈCE ROEGIERS

Voor ons laatste nummer van het Permacultuur Magazine met als thema 'verleden en toekomst' lijkt het boek *Het levende laten opvlammen* me een uitgelezen kans. De auteur, Baptiste Morizot, heeft het niet over permacultuur, maar een belangrijk idee ervan zit er wel degelijk in.

'De eerste zorg in permacultuur is zorg voor de Aarde en systemen toelaten hun eigen evolutie te laten zien', lees ik bij Bill Mollison. Daarom is er de zone 5, het deel van je grond waar de natuur autonoom haar gang kan gaan. Het blijkt echter niet zo gemakkelijk in de praktijk te brengen. We zitten nog te vast in het dualistische denken waarbij wij willen beslissen wat er met onze grond gebeurt, we durven het niet aan de natuur overlaten om uiteenlopende redenen. Daar draait het om in het boek van Morizot. Het boek is als een pleidooi voor vele grote zones 5. Dit zijn uitgestrekte gebieden, van bijvoorbeeld vijfhonderd hectare, waar de natuur kan evolueren volgens de eigen innerlijke wetten. Hij noemt deze gebieden 'haarden van vrije evolutie'. Hij geeft het voorbeeld van een gebied in Frankrijk waar alle omheiningen werden weggenomen en alle leven in en uit kan naar eigen behoefte, ook de mens, op voorwaarde dat het met respect gebeurt. Er wordt niet geëxploiteerd: geen bomen kappen, niet jagen, geen dode bomen omleggen ... Morizot ontkracht punt voor punt de argumenten die tegenstanders van de vrije evolutie steeds weer aanhalen.

Hij stelt dat we de natuur niet moeten beschermen. Dit is immers een paternalistische opvatting, die duidelijk aangeeft dat de mens zich de meerdere voelt. Deze afscheiding, dit dualisme tussen natuur en mens, is net de oorzaak van de vernietiging van de natuur. De mens is een deel van de natuur die veel groter is dan wijzelf. Hoe zouden we die natuur kunnen beschermen? Als we de mens als een deel van de natuur zien, dan is 'beschermen' gelijk aan 'het levende laten opvlammen', 'de voorwaarden voor autonoom herstel teruggeven' schrijft Morizot. Hij gebruikt

de metafoor van het vuur, het vuur van het leven. Dat vernietigt niet, maar schept steeds meer leven als we het maar zijn gang laten gaan. De gebieden van vrije evolutie en gebieden die verwaarloosd zijn, zijn als gloeiende kooltjes waarvoor we zorg willen dragen. Als we die kooltjes willen laten ontvlammen en het vuur terug willen brengen, dan moeten we gewoon stoppen met ingrijpen.

Zoals in permacultuur zone 5 deel uitmaakt van het geheel, waarbij voedsel geteeld wordt, zo is zorgen voor productie en exploitatie niet altijd uit den boze. Diverse vormen van productie, zoals van voedsel en bouwmaterialen, zijn nodig en kunnen uiteraard, maar dan op een respectvolle manier. Dit kan in gebieden rond de zones van vrije evolutie (denk aan niet-agressieve bosbouw, agro-ecologie, permacultuur, voedselbossen). Die vormen de omgeving van de vrije haarden en zorgen voor de verbinding met de maatschappij.

Morizot schrijft enthousiast en doordat hij tegenargumenten uitvoerig weerlegt, ook overtuigend. Het is een positief en goed onderbouwd verhaal dat ons houvast geeft om aan een betere toekomst te werken. Een boek in de geest van permacultuur, dat je geboeid zult lezen en waarin je achteraf nog vaak zal gaan grasduinen om te herbronnen.

Het levende laten opvlammen.
Een collectief front.

Baptiste Morizot
Octavo publicaties, 2022,
221 pagina's
ISBN: 978-94-90334-36-9

KORTINGEN!

- pakket met alle tot nu toe verschenen nummers als pdf met 50% korting
- pakket met alle nog op papier beschikbare nummers met 50% korting
- ook kortingen van 25% tot 50% op losse nummers

Meer informatie hierover vind je in de webwinkel van onze website:

winkel.permacultuur-magazine.eu

Kijk op permacultuur-magazine.eu voor meer informatie.

Proloog

Een blad, ontwakend uit een lange droom,
met diepe nerven sterk doorweven,
waarop de laatste woorden neergeschreven,
zweeft voorzichtig uit zijn trouwe boom.

Het schittert nog een laatste maal
in het avondlicht van zon of maan
bij een afscheidslied van de nachtegaal
om berustend in het oude lover op te gaan.

...

Epiloog

Waar het schrift moet wijken blijven de ideeën ongeschonden,
diepgeworteld zoals bomen, ondergronds verbonden,
die noodgedwongen vrucht en blad verliezen
maar opnieuw gaan leven voorbij het vriezen.

Laat ons wachten op 't ontkiemen van nieuw graan,
het ver verwaaide zaad van bloemen,
op het uitlopen van de boom, die stormen heeft doorstaan,
tot we die kleine bot weer blad gaan noemen.

Jan Reynaerts